

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
DOMENIUL DE DOCTORAT: TEOLOGIE

REZUMAT

ORGANIZAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN DOBROGEA DE SUD. 1913-1940

CONDUCĂTOR DE DOCTORAT:
PR. PROF. UNIV. DR. NECHITA RUNCAN

STUDENT-DOCTORAND:
DIAC. BĂTRÂNAC FLORIN DIONISI

CONSTANȚA
2019

CUPRINS:

INTRODUCERE	p. 5
I. ADMINISTRAȚIILE EPARHIALE ALE DOBROGEI DE SUD 1913-1940	p. 17
I.1. Organizarea bisericească provizorie în Dobrogea de Sud (1913-1914)	p. 17
I.2. Încadrarea Dobrogei de Sud în eparhia Dunării de Jos (1914-1923)	p. 25
I.3. Ierarhii dobrogeni ai eparhiei Tomisului și Durostorului (1923-1940)	p. 36
I.4. Departamentele administrative eparhiale ale Tomisului și Durostorului (1923-1940)	p. 58
II. PROTOIERIA I SILISTRA DIN JUDEȚUL DUROSTOR	p. 77
II.1. Parohiile urbane din protoieria I Silistra	p. 81
II.2. Parohiile rurale bugetare din protoieria I Silistra	p. 89
II.3. Parohiile rurale extrabugetare din protoieria I Silistra	p. 145
II.4. Mănăstirea „Crucea de leac” - Dervent	p. 153
III. PROTOIERIA II TURTUCAIA DIN JUDEȚUL DUROSTOR	p. 165
III.1. Parohiile urbane din protoieria II Turtucaia	p. 167
III.2. Parohiile rurale bugetare din protoieria II Turtucaia	p. 171
III.3. Parohiile rurale extrabugetare din protoieria II Turtucaia	p. 212
IV. PROTOIERIA I BAZARGIC DIN JUDEȚUL CALIACRA	p. 217
IV.1. Parohiile urbane din protoieria I Bazargic	p. 222
IV.2. Parohiile rurale bugetare din protoieria I Bazargic	p. 231
IV.3. Parohiile rurale extrabugetare din protoieria I Bazargic	p. 280
V. PROTOIERIA II CAVARNA DIN JUDEȚUL CALIACRA	p. 296
V.1. Parohiile urbane din protoieria II Cavarna	p. 298
V.2. Parohiile rurale bugetare din protoieria II Cavarna	p. 309
V.3. Parohiile rurale extrabugetare din protoieria II Cavarna	p. 340
V.4. Mănăstirea „Sfântul Apostol Andrei” din Ghiaur-Suiuciu	p. 357
CONCLUZII	p. 360
ANEXE	p. 385
BIBLIOGRAFIE	p. 437

Rezumat

Dobrogea, teritoriul aflat la răscrucea drumurilor de întrepătrundere a marilor civilizații, unde Bizanțul și-a exercitat timp îndelungat stăpânirea, reprezintă cristelnița neamului, vatra țării și leagănul etnogenezei românești, fiind cea dintâi provincie a țării noastre ce intră în paginile istoriei. Prin Tratatul de la Berlin, s-a luat o hotărâre, fără precedent în istorie, astfel, teritoriul Dobrogean a fost împărțit în două provincii distincte, una românească la nord și alta bulgărească la sud. Dobrogea de Nord ce cuprindea județele Tulcea și Constanța, a revenit între granițele României, după aproximativ, patru secole de ocupație otomană, iar Dobrogea de Sud, cu județele Durostor și Caliacra, a fost lăsată Principatului autonom bulgar, a cărui constituire ca entitate statală fusese recunoscută de Congresul de la Berlin.

La începutul secolului XX, când în Balcani se duceau lupte și se produceau schimbări considerabile de teritorii în avantajul micilor state balcanice, în special al celui bulgar, aspirațiile românești au trecut Dunărea aici unde puteau fi împlinite, deoarece peste Carpați și peste Prut în provinciile predominant românești, „Marea Unire” era încă imposibilă¹. În anul 1913 „prada de război” adică împărțirea teritoriului eliberat de turci, a reprezentat mărul discordiei între statele învingătoare ale primului Război Balcanic, care visau la lărgirea teritoriului național până acolo unde argumentul istoric și etnic era justificabil. Într-o zonă multietnică așa cum se caracterizează cea balcanică și într-un teritoriu limitat, aceste lărgiri de frontiere văzute într-un cadru național, dar cu tendințe imperialiste, duceau la suprapunerea acelorași teritorii în frontierele a două sau mai multor state.

În acest context național-hegemonico-balcanic, România intervine însușindu-și rolul unui pol de echilibru și stabilitate în zonă, atât prin intervenția de la sud de Dunăre, cât și prin încheierea Tratatului de Pace de la București din august 1913, în prevederile căruia era stipulată și unirea celor două județe sud dobrogene, Durostor și Caliacra, cu Dobrogea românească și cu România. După aproximativ 35 de ani, Dobrogea de Sud reîntregește Dobrogea românească, iar din punct de vedere religios este încorporată provizoriu în cadrul aceleiași eparhii a Dunării de Jos.

Aceste lucruri au constituit începutul prezentei teze de doctorat, intitulată: ***Organizarea Bisericii Ortodoxe Române în Dobrogea de Sud (1913-1940)***, care propune o reconstituire a unei porțiuni a istoriei bisericești, încă neexploatăată în mod exclusiv, îmbinată cu o abordare interdisciplinară, bazată pe surse editate și inedite.

¹ Lucian BOIA, *Balcic. Micul paradis al României Mari*, Ed. Humanitas, București, 2014, pp.14-17.

Localizarea cercetării în timp și spațiu este bine delimitată și exprimată în titlul lucrării. Perioada cercetată cuprinde prima jumătate a secolului al XX-lea, între anii 1913-1940, când butoiul cu pulbere al Balcanilor, aflat sub fermentul naționalismului, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost detonat în cadrul războaielor din prima jumătate a secolului al XX-lea, producând schimbări teritoriale, cu mari urmări și în viața bisericilor ortodoxe naționale.

Spațiul geografic cercetat în lucrarea de față, reprezintă teritoriul Dobrogei de Sud, care de-a lungul istoriei, a fost disputat între România și Bulgaria, aflându-se pe rând între granițele fiecărei țări, având repercusiuni și în viața și organizarea bisericească a acestor două țări. Acest teritoriu a fost cunoscut în epocă și sub denumirile de *Dobrogea Nouă* sau *Cadrilater*, denumiri folosite pentru a se face diferența între teritoriul Dobrogei Centrale și de Nord, care a revenit în cadrul statului Român, în urma Tratatului de la Berlin, din vara anului 1878, și teritoriu Dobrogei de Sud, care a fost alipit teritoriului românesc în urma Tratatului de la București, din anul 1913 și s-a aflat sub administrația Statului Român și a Bisericii Ortodoxe Române, din punct de vedere religios, până în data de 7 septembrie 1940, când a fost cedat Bulgariei, prin Tratatul de la Craiova.

Pentru a fi evitate unele confuzii, sau nedumeriri, se face precizarea, că, în cadrul lucrării de față, denumirea spațiului teritorial, care face obiectul cercetării, a fost folosit cu precădere cel de Dobrogea de Sud, arareori, în funcție de context, cel de Dobrogea Nouă, iar termenul de Cadrilater a fost folosit, doar în cadrul citatelor. Acest lucru s-a făcut pentru faptul că există o singură Dobroge, și nu una veche și alta nouă, ci doar contexte istorice în care aceste denumiri au fost utilizate, iar termenul de Cadrilater, atât de des întâlnit în perioada interbelică, și nu umai, a fost folosit cu totul eronat pentru desemnarea acestui teritoriu dobrogean, deoarece, termenul de Cadrilater, nu este o expresie geografică, ci aparține, doar, cartografiei militare, din secolul al XIX-lea, și desemna, în epoca războaielor ruso-turce, câmpul militar cuprins între fortărețele Silistra, Rusciuk, Caliacra și Varna, care forma, aproximativ, un patrulater.

Relevanța temei în contextul cercetării actuale este determinată de necesitatea cunoașterii detaliate și a unei analize atente a trecutului Bisericii Ortodoxe Române din Dobrogea de Sud. Am ales această temă, deoarece, nu a fost tratată în istoriografia bisericească, decât parțial, iar obiectivul acestei cercetări este acela de a reprezenta într-o manieră, unică, reală și obiectivă, viața și administrația bisericească din acest teritoriu în perioada apartenenței la Biserica Ortodoxă Română. Motivația alegerii temei o constituie potențialul considerabil posedat de temă, iar demersul de față are în vedere, evidențierea detaliată a organizării instituțiilor administrative ecleziale ale Dobrogei de Sud, atât eparhiale, cât și a subdiviziunilor administrative din teritoriu, protoierii și circumscripții parohiale, dar și a componenței umane din parohii,

a vieții religioase, a bunurilor, mobile și imobile, ale parohiilor din teritoriul Dobrogei de Sud, într-o perioadă foarte dificilă, atât pentru populație, cât și pentru instituțiile civile și religioase ale țării. Eforturile depuse în analiza cantitativă și calitativă a surselor au conturat o imagine complexă, o înțelegere profundă și ne-au delimitat clar aspectele, care s-au bucurat de mai puțină atenție din partea cercetătorilor.

Bibliografia de specialitate cuprinde lucrări complexe a unor autori de prestigiu național și internațional atât în epoca studiată, cât și în perioada contemporană. Aceste lucrări au fost parcurse, iar informațiile asimilate mi-au fost de un real folos în încadrarea și ghidarea demersului științific. În perioada interbelică au fost scrise diferite studii despre Dobrogea de Sud și evoluția elementului românesc în acest teritoriu. Constantinescu-Mircești prin lucrarea „Elementul românesc în Cadrilater înainte de anul 1913”², sublinia câteva aspecte prin care elementul românesc la sud de Dunăre și mai ales în Valea Batovei, valea fără iarnă, elementul românesc nu a încetat să dispară, fiind mereu întreținut de mocanii ardeleni, care se așezau cu turmele în această zonă prielnică pășunatului. El mai subliniază un aspect destul de important, precum că după anul 1878 bulgarii au devenit agresivi și au dus o politică puternică de bulgarizare, observată în schimbarea numelor unor români, sau folosirea limbii bulgare în familie de către familii cu nume românesc. Indiferent de situație însă elementul românesc a rezistat condițiilor și a rămas reprezentat în această provincie românească. Alexandru P. Arbore prin lucrarea sa: „O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea”³, propune cititorului date prin care se poate dovedi evoluția și continuitatea poporului român pe o parte și pe alta a Dunării, începând cu epoca romană continuând cu cea bizantină până la formarea așa zișilor Vlahi pontici, fără a se produce un moment de încetare a existenței elementului românesc la sud de Dunăre. Literatura de specialitate a perioadei interbelice propunea foarte mult studiile prin care se expunea continuitatea românilor în acest spațiu, ca răspuns la disputa vizionarilor bulgari, care se vedeau îndreptățiți să stăpânească Dobrogea⁴.

În ceea ce privește abordările anterioare ale istoriei Dobrogei, putem distinge două etape distincte ale literaturii de specialitate, o primă etapă se evidențiază în prima jumătate a secolului al XX-lea, în care avem autori ce tratează tema apartenenței Dobrogei de Sud la teritoriul țării noastre, ca o urmare firească, a apartenenței unei singure regiuni dobrogene, dar și a introducerii administrației românești în acest teritoriu în anul 1913, și a reorganizării acesteia în întreaga perioadă interbelică, iar

² C. D. CONSTANTINESCU-MIRCEȘTI, „Elementul românesc în Cadrilater înainte de anul 1913”, în *Dobrogea de Sud*, anul 1, Constanța, 1937, aprilie-mai, nr. 2, pp. 7-12.

³ Alexandru P. ARBORE, „O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea”, în *Analele Dobrogei*, anul III, Constanța, 1922, aprilie-iunie, nr. 2, pp. 237-291.

⁴ Pericle PAPAHAĞI, „Urme românești în toponimia Peninsulei-Balcanice”, în *Analele Dobrogei*, anul III, Constanța, 1922, iulie-septembrie, nr. 3, pp. 351-358.

ce-a de a doua etapă o putem încadra la sfârșitul secolului al XX-lea, după anul 1990 când cercetătorii români au revenit la tratarea unor teme importante din istoriografia poporului român.

Deși au fost publicate o serie de articole și studii de-a lungul timpului, privind diversele aspecte ale spațiului Dobrogei de Sud, în prea puține dintre acestea a fost tratată și Organizarea Bisericească a Dobrogei de Sud, sau au fost amintite doar câteva aspecte ale vieții religioase din acest teritoriu, fără a se face o prezentare amplă și o analiză complexă a acestui aspect al vieții umane în Dobrogea de Sud.

Un studiu important și foarte util pentru cercetarea de față, reprezintă volumul omagial „Zece ani de autonomie Bisericească”⁵, publicat în anul 1936, de către administrația eparhială a Constanței, în care este prezentată administrația Bisericii Ortodoxe Române în această eparhie, începând de la Întâistătătorul eparhiei, până la ultimul preot, cântăreț și chiar paraclisier, din cele mai îndepărtate parohii ale eparhiei.

Existența redusă a unei literaturi de specialitate a subiectului organizării bisericești din Dobrogea de Sud, propune prezenta cercetare ca fiind un deziderat pentru istoriografia Bisericii Ortodoxe Române din Dobrogea, deoarece s-a urmărit completarea informațiilor pentru întreaga perioadă a anilor 1913-1940, cu date din Arhivele Arhiepiscopiei Tomisului, unde au fost cercetate dosare din fondurile administrației eparhiale, ale protoieriiilor și parohiilor din teritoriul Dobrogei de Sud, cu date din Arhivele Naționale Serviciul Județean Ilfov, unde am putut vizualiza doasare din fondurile prefecturilor județene, a plaselor și primăriilor din această regiune a României interbelice. În acest demers am cercetat și numerele revistei eparhiale „Tomis”, publicate aproape în întreaga perioadă interbelică, unde am putut surprinde aspecte importante din viața bisericii dobrogene, începând de la departamentele administrației eparhiale, dinamica numirilor și transferurilor personalului bisericesc, în parohiile Dobrogei de Sud.

Prin aportul surselor bibliografice și arhivistice, sunt aduse în noul plan istoriografic, informații, care completează un segment al istoriei Bisericii Ortodoxe Române, din secolul al XX-lea, prin expunerea punctuală a activității personalului clerical și laic și a vieții bisericești în Dobrogea de Sud. În această ordine de idei lucrarea de față nu are în vedere doar o simplă trecere în revistă a clerului și a parohiilor din spațiul sud dobrogean, ci se dorește a fi o amplă prezentare a vieții bisericești complexe și a evoluției acesteia de la organizarea provizorie, din anul 1913, până la apogeul unei organizări bisericești capabile să creeze un etos creștin ortodox multi-etnic.

Structura tezei cuprinde cinci capitole și este axată pe firul cronologic al evenimentelor, între 1913-1940, dar și pe principalele instituții bisericești care au stat la baza organizării Bisericii Ortodoxe Române în acest teritoriu.

⁵ *** *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia „Modernă” Călărași-Ialomița, 1936, 158 p.

Primul capitol, intitulat, „**Administrațiile eparhiale ale Dobrogei de Sud (1913-1940)**”, este structurat în patru subcapitole care prezintă o abordare cronologică, evolutivă a organizării Bisericii Ortodoxe Române, începând cu misiunea de organizare provizorie a Arhiereului delegat al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Vartolomei Stănescu, care a făcut primele demersuri pentru încadrarea parohiilor sud Dobrogene și a preoților de etnie bulgară în structurile Bisericii Ortodoxe Române, continuând cu încadrarea Dobrogei de Sud în eparhia Dunării de Jos, până la întemeierea noii administrații eparhiale dobrogene, în anul 1923, cu sediul la Constanța unde ierahii dobrogeni, Ilarie Teodorescu și Gherontie Nicolau au întreprins o bogată activitate organizațională a Bisericii Ortodoxe Române în Dobrogea de Sud, împreună cu structurile eparhiale, departamentele Episcopiei Constanței, Adunarea Eparhială, Consiliul Eparhial împreună cu Cancelaria Episcopală și Consistoriul Spiritual Eparhial.

Al doilea capitol este intitulat: „**Protoieria I Silistra din județul Durostor**” și cuprinde organizarea subdiviziunii protoierești cu sediul la Silistra, dar și a parohiilor aflate în circumscripția sa de-a lungul timpului și a personalului clerical și laic aflat în aparatul administrativ și la conducerea acestei instituții bisericești. Prezentarea subdiviziunilor parohiale au fost făcute în funcție de statutul și de locația acestora, precum, parohii urbane, parohii rurale de stat și parohii rurale extrabugetare. Alături de aceste parohii, protoieria I Silistra mai cuprindea în circumscripția sa și Așezământul monahal „Crucea de leac” de la Dervent, căruia i-a fost acordat ultimul subcapitol al lucrării, prin care a fost zugrăvită o imagine a evoluției așezământului monahal și a istoriei furtunoase a acestuia.

Al treilea capitol este numit: „**Protoieria II Turtucaia din județul Durostor**”, care își propune să prezinte organizarea celei de-a doua protoierii a județului Durostor, înființată în anul 1932, cu sediul în orașul Turtucaia, pornind de la personalul clerical și laic al protoieriei până la ultimele detalii despre parohiile aflate în subordinea sa. Structura capitolului este dictată de statutul parohiilor componente în circumscripția protopopească, urmând același sens de prezentare cu a celorlalte protoierii.

Al patrulea capitol intitulat „**Protoieria I Bazargic din județul Caliacra**”, își propune să cuprindă viața tumultoasă a bisericii din județul Caliacra unde sub administrația românească au fost întemeiate multe parohii necesare datorită colonizărilor de români regăteni și macedoneni în localitățile acestei protoierii. Structura este aceeași cu a celorlalte capitole, prezentând date despre organizarea protoieriei și numirea personalului clerical și laic, coborând prezentarea către parohiile componente în funcție de specificul lor, urban, rural-bugetar și rural-extrabugetar.

Al cincilea capitol și ultimul al lucrării, intitulat „*Protoieria II Cavarina din județul Caliacra*”, propune o cunoaștere în detaliu a instituției și personalului protoieriei, dar mai ales a parohiilor componente în circumscripția sa și a dinamicii evoluției unora dintre aceste parohii, care din structuri parohiale și filiale au devenit parohii de sine stătătoare, datorită enoriașilor iubitori de biserică și a preoților gospodari.

Bibliografia acestor ultime patru capitole a îmbrăcat și evidențiat informațiile culese din Arhivele Arhiepiscopiei Tomisului în special și din presa vremii, din documente editate sau inedite și din discursuri, completând demersurile primului capitol al lucrării, lărgind și îmbogățind cunoștințele pe segmentul Organizării Bisericii Ortodoxe Române în Dobrogea de Sud în perioada anilor 1913-1940.

În urma acestui demers științific, constatăm că, organizarea Bisericii Ortodoxe Române în Dobrogea de Sud, a reprezentat un amplu proces misionar de revigorare spirituală a unui teritoriu creștin de tradiție apostolică. De-a lungul anilor sub administrația românească, Dobrogea de Sud s-a aflat sub trei administrații eparhiale. Prima administrație provizorie coordonată de arhiereul vicar Vartolomeu Stănescu, delegat al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a fost mai mult o perioadă de acomodare și de cunoaștere a nevoilor spirituale din parohii, a personalului majoritar de etnie bulgară, căruia i s-a propus integrarea în structurile Bisericii Ortodoxe Române. Episcopul Vartolomeu Stănescu a organizat centrul eparhial în orașul Balcic, din județul Caliacra, a numit personalul necesar cancelariei, dar și al parohiilor urbane, a înființat două protoierii, câte una în ambele județe și a numit preoții protoieriei. Același episcop a înfăptuit cel dintâi raport cu starea bisericii din Dobrogea de Sud, subliniind nevoia acută de preoți români susținuți financiar de bugetul de stat.

De la 1 aprilie 1914, a început o nouă etapă de organizare bisericească a Dobrogei de Sud, fiind încadrată sub directa coordonare a Episcopului Nifon Niculescu al Dunării de Jos, care prezenta în data de 24 octombrie 1914 un raport în privința organizării bisericești din Dobrogea de Sud, în fața Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. În acest raport Episcopul Nifon al Dunării de Jos prezenta o situație a parohiilor numărând 75 de parohii în toată Dobrogea de Sud, dintre care 9 parohii erau urbane și 66 de parohii rurale. În județul Durostor, se aflau 34 de parohii, dintre care doar două parohii erau urbane, iar celelalte de 32 erau rurale și mai cuprindeau 66 de sate, iar în județul Caliacra exista un număr de 41 de parohii, dintre care 7 parohii urbane și 34 rurale, care cuprindeau alte 206 sate în componența lor. În cel din urmă județ

Această stare de fapt a rămas până după Primul Război Mondial și încheierea Tratatelor de Pace, când Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât reactivarea scaunului episcopal de la Tomis,

lucru înfăptuit în anul 1923. Noua eparhie dobrogeană cuprindea județele, Caliacra, Durostor, Constanța și Ialomița, iar reședința se afla la Constanța. Primul titular al eparhiei a fost episcopul Ilarie Teodorescu. Eparhia Tomisului și Durostorului a luat ființă în vremuri tulburi pentru condiția materială generală a țării, rănilor dureroase ale războiului nu se lecuiseră, economia zăcea încă într-o stare de dezechilibru. În acest context, efectele situației particulare a bisericii dobrogene s-au dovedit dificile. Misiunea pentru episcopii titulari ai Dobrogei de Sud era una extrem de dificilă, în primul rând a episcopului Ilarie Teodorescu, care în calitate de prim episcop de Tomis, trebuia să ridice de la zero tot ce însemna episcopat, organizare instituțională și administrativă în teren, ridicarea unui palat episcopal necesar pentru cancelaria episcopală și pentru casă arhierească, înființări de parohii, construire de biserici, hirotonirea urgentă de preoți pentru parohiile vacante ale Dobrogei de Sud și multe alte lucruri ce nu suportau amânare, dar toate aceste responsabilități au fost preluate în doar doi ani și patru luni de arhiereul vicar de atunci Gherontie Nicolau Silistreanu, care a preluat eparhia și a coordonat-o, până în anul 1942.

Organizarea bisericii naționale în Dobrogea de Sud a constituit pentru episcopul Gherontie Nicolau, asemeni ca și pentru înaintașul său episcopul Ilarie Teodorescu, „piatra cea din capul unghiului” a bisericii Dobrogene, care dacă până acum a fost „nebăgată în seamă”, acum buna orânduire a întregii eparhii consta în rezolvarea urgentă a marilor nevoi ecleziale sud dobrogene, și anume insuficiența personalului bisericesc și a lăcașelor bisericești. De exemplu în cele 41 de parohii înființate încă din anul 1914, în județul Caliacra, la o distanță de 10 ani, în anul 1924, existau, 6 biserici urbane, 28 rurale și 5 case de rugăciuni. O singură biserică era arondată pentru aproximativ 15-16 sate, iar unele dintre aceste biserici nici măcar nu aveau un preot. Aceeași statistică prezenta, tot în județul Caliacra existența a unui muftiat județean, instituție musulmană echivalentă cu o episcopie creștină, cu 101 geamii, care erau deservite de 220 de hogi, plătiți de statul român⁶. Din aceste date putem concluziona gradul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române în Dobrogea de Sud la începutul perioadei interbelice, dar și procentul majoritar al unei populații islamice, din acest teritoriu.

În perioada interbelică, sub directă coordonare a episcopului Gherontie Nicolau, ca urmaș în scaunul episcopal al Tomisului, Dobrogea de Sud a cunoscut un apogeu al organizării bisericești prin înființarea de noi parohii și de alte două protoierii în județele Durostor și Caliacra. Cele patru protoierii care au funcționat în Dobrogea de Sud în perioada interbelică, și circumscripțiile lor parohiale, au fost tratate detaliat în teza de față în capitolele II-V, conturându-se o imagine clară a organizării Bisericii Ortodoxe Române în Dobrogea de Sud.

⁶ V. STROIESCU, N. Pantely STANCIU, *op.cit.*, p. 68.

În județul Durostor au funcționat până la sfârșitul perioadei interbelice 58 de parohii dintre care 6 urbane, 46 rurale bugetare și 6 parohii extrabugetare. Aceste parohii au fost împărțite în două protoierii, astfel protoieria I Silistra cuprindea 3 parohii urbane, 28 de parohii rurale de stat și 4 parohii rurale extrabugetare și mănăstirea „Crucea de leac” de la Dervent, iar protoieria II Turtucaia a cuprins 3 parohii urbane, 18 parohii rurale de stat și 2 parohii rurale extrabugetare.

În județul Caliacra au fost înființate 61 de parohii dintre care 8 parohii erau urbane, 38 rurale bugetare și 25 rurale extrabugetare. Aceste parohii au fost împărțite din anul 1932 în două protoierii. Protoieria I Bazargic cuprindea 40 de parohii, dintre care, 4 parohii urbane, 23 de parohii rurale bugetare și 13 parohii rurale extrabugetare. Parohia II Cavarua cuprindea 31 de parohii dintre care, 4 parohii urbane, 15 parohii rurale de stat și 12 parohii extrabugetare. Numărul acestor parohii a fost diferit în perioada anilor 1932-1940, deoarece multe dintre parohiile extrabugetare în această perioadă s-au înființat, iar o parte dintre parohiile tratate în această teză ca aparținând uneia dintre protoierii până la sfârșitul perioadei interbelice aceste parohii au fost integrate în cealaltă protoierie județeană. Astfel de cazuri s-au petrecut cu parohiile aflate la limita dintre circumscripțiile protoieriilor, precum parohiile Doimușlar și Popina din județul Durostor care în anul 1932 au fost predate nou înființatei protoierii de la Turtucaia, iar în anul 1936 aceste parohii s-au reîntors în circumscripția protoieriei I Silistra, așa cum făcuse parte până în anul 1932, sau în județul Caliacra o parte dintre parohiile din periferia estică a Bazargicului, au pendulat între cele două protoierii Bazargic I și Cavarua II în perioada anilor 1932-1940. Indiferent de apartenența la o protoierie sau alta din județul respectiv, aceste protoierii au fost tratate în lucrarea de față, analizate și prezentate în limita detaliilor obținute din sursele cercetate în arhivele bisericești și revistele vremii. La sfârșitul perioadei interbelice au fost înființate din filiale alte parohii extrabugetare precum Simionova, Stânca și Dragoș Vodă, ajungându-se la un număr de 66 de parohii în județul Caliacra în anul 1940.

Din această cercetare observăm că celula organizării bisericești în Dobrogea de Sud o reprezintă parohia. Viața religioasă parohială din Dobrogea de Sud cuprindea elemente din viața socială și culturală a oamenilor de credință creștin ortodoxă, dar de etnii diferite, care au trăit în acest timp și spațiu bine delimitat. În această lucrare au fost prezentate mijloacele prin care Biserica Ortodoxă Română, prin instituțiile sale a reușit să organizeze o viață cultural religioasă activă, pentru enoriașii săi, în spațiul parohial.

Un alt factor important, pentru buna funcționare și organizare a vieții bisericești și parohiale în Dobrogea de Sud, a reprezentat personalul bisericesc, care era compus din două categorii: clericală și neclericală. Din prima categorie făceau parte, pentru o parohie, ca și în prezent, diaconii și preoții, iar

categoria personalului neclerical, îi cuprindea pe cântăreți și paraclisieri. Cele două trepte clericale erau ocupate de candidați, care făceau dovada unor anumite acte necesare pentru numire și hirotonire precum: act de naștere și botez, diploma de absolvire a studiilor Teologice, act cu situația militară, act de căsătorie civilă și religioasă, certificat de bună purtare de la preotul din parohie, certificat cu ocupația avută după terminarea școlii Teologice, de la preotul paroh sau de la preotul protoiereu.

Preotul reprezenta pentru credincioșii parohiilor un factor cultural incontestabil, însă gradul de cultură a fiecărui preot se limita de multe ori și la nivelul studiilor absolvite. În Dobrogea de Sud, la începutul perioadei interbelice, era o mare lipsă de preoți astfel să ajuns la hotărârea de a se hirotoni absolvenți de Școală Normală pentru învățători și de Seminar de gradul I, doar după urmarea unui curs pregătitor de 6 luni organizat la sediul episcopal din Constanța și absolvirea unui examen de capacitate preoțească. Această hotărâre s-a luat în baza legii excepționale a clerului din anul 1893 și s-a aplicat doar pentru parohiile vacante din Dobrogea de Sud.

Conform raportului secției administrative Eparhiale, în anul 1928, în eparhie au funcționat 315 preoți, dintre care, 26 de preoți erau licențiați în teologie, 119 preoți erau absolvenți de Seminar Teologic de gradul II (8 clase), 87 de preoți cu Seminar Teologic de gradul I (4 clase), iar 70 de preoți erau „cursiști”, adică absolvenți de Școală Normală pentru învățători și Curs pregătitor pentru preoție, care slujeau în Dobrogea de Sud, alături de alți 13 preoți grămătic⁷. Din această statistică nu știm cu exactitate câți preoți se aflau în Dobrogea de Sud, dar numărul acestora nu depășea cu mult numărul celor 70 de preoți cursiști și a celor 13 grămătic⁸, deoarece puțini preoți absolvenți de Seminar gradul II, sau licențiați, alegeau să fie hirotoniți pentru o parohie din Dobrogea de Sud⁸.

Până la sfârșitul perioadei interbelice, atât numărul parohiilor, cât și al preoților, a crescut considerabil, astfel în anul 1939, se găsea în serviciul bisericii, în întreaga eparhie a Constanței, un număr de 465 de preoți, în care intrau și cei pensionați din oficiu pentru limită de vârstă, care erau de drept preoți ajutători ai bisericii respective, pe lângă personalul salariat al parohiei. Din acești 465 de preoți, 65 erau licențiați în Teologie, 2 absolvenți de Academie Teologică, 321 de absolvenți de Seminar de gradul II, 46 de absolvenți de Seminar de gradul I și 31 de preoți fără școală. Din acest număr de 465 de preoți, 144 erau din Dobrogea de Sud, dintre care 10 preoți erau licențiați în Teologie, astfel observăm o creștere a nivelului de pregătire al preoților din Dobrogea de Sud, 6 dintre ei se aflau în județul Caliacra, iar ceilalți 4 preoți în județul Durostor. Marea majoritate a preoților din Dobrogea de Sud, 109 la număr, erau

⁷ Pr. V. GEORGESCU, „Raportul Secției Administrative Bisericești pe 1928”..., p. 34

⁸ *Ibidem*, p. 33.

absolvenți de Seminar gradul II, dintre care 59 se aflau în județul Caliacra, iar 50 dintre ei în județul Durostor, însă știm că aproximativ jumătate dintre aceștia erau preoții hirotoniți în anul 1925, doar cu cursul de asimilare a studiilor teologice, fiind absolvenți doar de Școală Normală și curs pregătitor pentru preoție. Alături de aceștia mai funcționau 16 preoți, absolvenți de Seminar gradul I, aflați câte 8 în ambele județe și 9 preoți, care erau fără studii, 2 dintre ei se aflau în județul Caliacra, iar 7 în județul Durostor, probabil aceștia erau monahi, care suplineau parohiile, și preoți macedoneni colonizați în Dobrogea de Sud⁹.

În anul 1940, în Eparhia Tomisului, funcționau 267 de cântăreți cu școală și asimilați, bugetari și 173 de cântăreți fără școală, nebugetați/onorifici. În toată Eparhia erau 526 de posturi vacante de cântăreți bisericești, cele mai multe erau în Dobrogea de Sud. Cauzele pentru care întârzia ocuparea acestor posturi vacante erau condițiile grele ce se cereau candidaților, precum și salarizarea prea mică, față de nevoile vieții¹⁰.

În anul 1928, conform raportului Secției administrative a Consiliului Eparhial, în Eparhia Constanței funcționau 60 de paraclisieri, îngrijitori ai bisericii¹¹. În bugetul de stat, din anul 1931, funcția de paraclisier a fost desființată ca măsură luată pentru restructurarea posturilor bugetare¹², însă mulți dintre paraclisieri au continuat să funcționeze în posturi și fără remunerație.

Populația Dobrogei de Sud s-a aflat într-o continuă metamorfoză și regroupare din cauza schimburilor de locuitori, dintre care un număr însemnat al populației musulmane s-a retras spre Turcia, iar populație de etnie română a fost așezată în mai multe etape în acest teritoriu. Primii coloniști români în Dobrogea de Sud au fost Macedo-românii, care au început să sosească din anul 1925, iar din anul 1926 au început să vină și Regățenii, dar primele aprobări de colonizare, pentru ambele categorii, s-au dat în 1928.

În anul 1938, Dobrogea de Sud număra, un total de 372.058 de suflete, dintre care, 150.763 de suflete, erau de etnie bulgară, ce reprezenta aproximativ 40,52% din populația Dobrogei de Sud, 108.404 suflete erau de etnie română, ce însemna 29.14%, din populația Dobrogei de Sud, iar cea de-a treia componență era populația musulmană, rămasă în minoritate după retragerile benevole și successive spre Turcia, numărând, doar, 96.869 de persoane, însemnând 26.04% din numărul total al populației. În

⁹ Pr. A. VÂRNAV, „Raportul general al Consiliului Eparhial, Secția administrativă bisericească, asupra mersului activității sale din cursul anului 1938”..., p. 14.

¹⁰ Pr. C. STAIU, „Raportul general al Consiliului Eparhial, Secția administrativă bisericească, pe anul 1939/40”..., p. 11.

¹¹ Pr. V. GEORGESCU, „Raportul secției administrative bisericești pe 1928”..., p. 34.

¹² Pr. Gr. DUMITRESCU, „Raportul Secțiunii administrative bisericești, no. 2233/1931”..., p. 169.

Dobrogea de Sud în această perioadă mai trăiau diverse etnii care numărau 16.022 de persoane, însumând un procent de 4.30%, din populația Dobrogei de Sud¹³.

Până la sfârșitul perioadei interbelice au fost organizate în Dobrogea de Sud, 279 de centre de colonizare, care cuprindeau 18.965 de familii cu 118.460 de membri, dintre care aproximativ, 12.432 de familii au fost aduse din vechiul regat, iar 6.553 au venit din statele balcanice, iar ultimile familii colonizate în această zonă au fost instalate în primăvara anului 1940, numărând 460 de familii¹⁴. În anul schimbului de populații între România și Bulgaria, populația Dobrogei de Sud, devenise majoritar românească cu 455.673 de persoane, din totalul de 911.962 de persoane, ceea ce reprezenta un procent de 50% al populației, spre deosebire de elemental bulgar, care număra 207.268 de persoane și un procent de 22.8 % din totalul persoanelor din Dobrogea de Sud¹⁵. Această populație colonizată timp de aproape două decenii a trebuit să fie evacuată în urma tratatului de la Craiova, într-o perioadă extrem de scurtă, ce a produs mari pierderi în toate aspectele vieții¹⁶.

Un alt aspect important al acestei cercetări, îl reprezintă lăcașurile de cult parohiale, din Dobrogea de Sud. În epocă au fost făcute multe prezentări, mai ample sau mai succinte ale bisericilor, din Dobrogea de Sud, dar două dintre acestea, par a sublinia, atât caracteristicile acestor lăcașuri, cât și contrastul cu alte biserici, precum și cauzele „degradării” arhitecturale ale stilului bisericesc de aici. Preotul consilier referent, Marin Rădulescu, menționa că: „Bisericile, care erau, aveau forma dreptunghiulară, joasă, fără turlă și nici nu poate fi vorba de artă, sau arhitectură. Ce contrast cu apusul catolic, sau chiar cu istoricile biserici din regat! Ne zugrăvite și ne frecventate, întrebuințate numai la festivități: botez, nuntă și mort”¹⁷.

Preotul canonist dr. Constantin Dron, din București, eforul Bisericii Ortodoxe Române și conducătorul „Paginei Bisericești” a ziarului „Universul”, împreună cu arhitectul Berechet, al Consiliului Central Bisericesc, au fost invitați de către Episcopul Gherontie Nicolau, într-o vizită canonică desfășurată în Dobrogea de Sud, în ziua de sâmbătă, 1 septembrie, 1934¹⁸. În urma acestei vizite preotul Constantin Dron mărturisea într-o emisiune la radio, că ce s-a evidențiat cel mai mult în ochii vizitatorilor a fost „în

¹³ C. BRĂTESCU, „Dobrogea Regelui Carol I și colonizările dobrogene”..., p. 99.

¹⁴ V. CIORBEA, „Aspecte din evoluția Dobrogei de Sud în cadrul statului român”, în, *Colegiul Pedagogic Constantin Brătescu, op.cit.*, p. 374.

¹⁵ C. BRĂTESCU, „Românii și Bulgarii”, în *Dobrogea Românească*, lucrare îngrijită de Elsa și G. DUMITRIU-SEREA, Ed. Acțiunea Românească, București, 1938, p. 68.

¹⁶ Vezi, Angela POP, „Urmări economico-sociale ale Tratatului de la Craiova”..., pp. 60-63.

¹⁷ Pr. M. RĂDULESCU (Referent), „Misionari de sacrificiu”, în *Tomis*, anul XVII, 1940, martie, nr. 3, p. 2.

¹⁸ *** „Vizita canonică a Prea Sfințitului Episcop D.D. Gherontie în jud. Caliacra, în zilele de 1, 2 și 3 Septembrie 1934”, în *Tomis*, anul XI, 1934, septembrie-octombrie, nr. 9-10, p. 266.

primul rând forma bisericilor alta decât aceea a satelor noastre. Biserici fără turle, clădiri dreptunghiulare, suficient de încăpătoare, dar fără picturi și fără alt ornament, decât o cruce deasupra intrării. Sunt bisericuțele îngăduite altădată de turci. Ele trebuie acum schimbate și completate. În multe părți lucru se și face, completându-se actualele clădiri cu elemente arhitecturale proprii tradiției creștine și evoluției, pe care arta creștină a urmat-o de-a lungul veacurilor”¹⁹.

Din păcate mai mulți factori sociali, politici, financiari, demografici și spațio-temporali, au dus la incapacitatea de a se ridica o biserică, sub administrația românească, în perioada anilor 1914-1916. După Primul Război Mondial, administrația românească a început să demareze lucrări de construcții de noi lăcașe de cult, însă din lipsa fondurilor și a crizei financiare ce s-a abătut după război, rezultatele au fost ne semnificative, comparativ cu numărul populației creștin-ortodoxe, aflat într-o continuă creștere. La începutul anului 1929, Episcopia Constanței era înștiințată că fondurile destinate construcțiilor de biserici, case parohiale și reparații, au suferit mari modificări, în bugetul Ministerului de Culte, pe anul 1929, aducându-se la cunoștință, că pe viitor, cererile, trebuiau examinate și selectate atent în cadrul Episcopiei, apoi trimise Ministerului, pentru a putea fi satisfăcute în limitele posibilităților²⁰.

Episcopul Gherontie Nicolau, al Vechiului Tomis și al Durostorului, a fost principalul coordonator al construcțiilor de biserici în Dobrogea de Sud. Desele vizite canonice în parohiile celor două județe, Durostor și Caliacra, și a șantierelor bisericești, unde se sfătuia cu comitetele de construcție în vederea evoluției lucrărilor și a depășirii unor obstacole inerente, donațiile personale făcute acestor biserici, dar și abilitatea diplomatică cu care reprezenta nevoile Bisericii înaintea instituțiilor de stat, denotă marele devotament al ierarhului în privința ridicărilor de biserici în această zonă vitregită a țării.

Grija episcopului tomitan pentru starea Bisericii în Dobrogea de Sud, a fost prezentată de nenumărate ori, uneori într-un ton dezarmant, pătruns de amarul neajunsurilor și a indiferenței funcționarilor instituțiilor de stat, de care, se lovea deseori ierarhul, când căuta rezolvări la problemele bisericești. „Să ne fie ochii în patru, de la Vlădică până la opincă, în special pentru Cadrilater. Un obicei măreț aveau strămoșii noștri romani, atunci când colonizau părțile mărginașe, ale Imperiului, nu lipsiau pe cei veniți de trebuințele lor spirituale. Oare nu ar fi datoria guvernelor române, în mâna cărora este punga Statului, ca atunci când întemeiază centre de colonizare, să ridice și biserici, cum ridică și școli? S-

¹⁹ Pr. C. DRON, „O vizită canonică”..., p. 230.

²⁰ *** „Știri”, în *Tomis*, anul VI, 1929, februarie, nr. 2, pp. 22-23.

au dovedit, poate, mai puțin necesare sau de loc, bisericile? Dar trecutul ne arată altfel, că numai prin biserică, s-a revendicat dreptul nostru pe acest pământ”²¹.

Episcopul Gherontie Nicolau, în articolul „Înfăptuiri și nevoi bisericesti în Dobrogea Nouă”, a reușit să prezinte o imagine de ansamblu asupra stării bisericesti sud Dobrogene și reușitele administrației românești, până în anul 1938, obținute ca „rezultatul unor sânguinți singuratici și al inițiativei particulare”, fără intervenția statului, dar și neajunsurile vieții misionar-pastorale în acest colț de țară. În județul Caliacra erau în total, 35 de biserici, dintre care, 6 urbane și 29 rurale, iar în cuprinsul județului Durostor, existau în perioada interbelică, 40 biserici urbane și rurale.

Privind comparativ numărul bisericilor, din celelalte județe ale eparhiei Tomisului și Durostorului, unde în județul Ialomița existau un total de 180 de biserici, iar în județul Constanța era un total de 116 lăcașuri de cult, cele 40 de lăcașuri de închinare din județul Durostor și 35 din Caliacra nu constituiau nici un sfert, în raport cu județul Ialomița, sau nici jumătate, în raport cu județul Constanța. Inexistența unui număr de biserici necesar satisfacerii nevoilor spirituale ale credincioșilor reprezenta prima și cea mai mare problemă a organizării bisericesti din Dobrogea de Sud²².

În aproximativ 25 de ani s-a reușit să se construiască o biserică în satul Mircea-Vodă, în județul Caliacra, iar în județul Durostor, 4 biserici, în satele: Siniru Nou, clădită între anii 1934-1936 și sfințită în 1936, în Frășari, a fost clădită între anii 1927 -1929, când a fost și sfințită, biserica din Uzulchioi a fost clădită între anii 1929-1931 și a fost sfințită în același an, slujba de sfințire fiind oficiată „cu tot personalul gratuit”²³. Biserica din Acadânlar a fost clădită între anii 1928-1937, în stilul arhitectural neoromânesc specific perioadei interbelice și a fost sfințită în anul 1937. Un număr de 10 biserici, în județul Caliacra și 12 în județul Durostor, erau în proces de construire, dar neterminate, din cauza problemelor economice naționale, dar și locale ale credincioșilor, cu ale căror contribuții majore, se ridicau aceste lăcașe de cult²⁴.

Numărul acestora rămânea însă prea neînsemnat în comparație cu numărul tot mai mare al credincioșilor, motiv pentru care Episcopia Tomisului de la Constanța a autorizat, cu titlul de funcționare provizorie, casele de rugăciuni satești, pe care le întâlnim în aproape toate noile sate din Dobrogea de Sud. Despre utilitatea acestora episcopul Gherontie avea să precizeze: “Acestea, deși improprii, au fost îngăduite, pentru a nu se lipsi credincioșii în întregime de bucuria duhovnicească de a se închina, în

²¹ † Gherontie, NICOLAU, „Ortodoxismul și situația Bisericii Dobrogene”, în *Tomis*, anul XI, 1935, aprilie-mai, nr. 4-5, p. 136.

²² Idem, „Înfăptuiri și nevoi bisericesti în Dobrogea Nouă”..., p. 59.

²³ Pr. Gr. DUMITRESCU, „Raportul Secțiunii administrative bisericesti , no. 2233/1931”..., p. 170.

²⁴ † Gherontie NICOLAU, „Înfăptuiri și nevoi bisericesti în Dobrogea Nouă”..., p. 60.

ceasurile libere sau de sărbătoare, în lăcașuri afierosite Domnului”²⁵. S-au ridicat, între anii 1928-1929, 20 de case de rugăciuni, dintre care, 7 în satele județului Durostor, Asfatchioi, Antimova, Carvăn, Chemalchioi, Curtbunar, Rahova de Jos, Senova, și 13 în satele, Alexandria, Aiorman, Ceatalar, Ceamurlia, Conac, I. Gh. Duca, Înfrățirea, Dragoș -Vodă, Prisăcani, Sandu Aldea, Trupcilar, Vulturești și una în orașul Bazargic²⁶.

Prin stăruința preoților și ajutoarele primite de la diferite autorități și credincioși, în cursul anului 1938, s-a pus temelia pentru construcții de noi biserici în parohiile, I.Gh. Duca și Pândâcli, din județul Caliacra, și Conac și Babuc din județul Durostor. Biserici în curs de construire se aflau în 13 parohii din eparhie, dintre care, 4 în județul Constanța, 2 în județul Ialomița și 7 în județul Caliacra: biserica din satul Pândâcli al parohiei Bazaurt, biserica din satul Aliciu Mare al parohiei Velifaci, biserica din satul Șerpeni al parohiei Ilanlâc, și bisericile din parohiile, Mansurova, Florica, Conac și Vișoara. Un alt aspect important al administrației bisericești reprezenta și numărul caselor parohiale din eparhie, astfel în același an, se aflau în întreaga eparhie a Tomisului și Durostorului, 92 de case parohiale și alte două în construcție²⁷.

Conform raportului secției administrative eparhiale pe anul 1939-1940, nr. 3738, din 24 mai 1940, în Eparhia Tomisului și Durostorului au fost reparate 15 locașuri bisericești din cuprinsul Eparhiei, dintre care 5 biserici erau din Dobrogea de Sud, 2 în județul Caliacra, în parohiile Sătâlmaș și Armutlia și 3 biserici în județul Durostor, în parohiile Gârlița, Haschioi și Frășari²⁸. În raportul cu bisericile aflate în curs de construcție în anul 1938, județele Dobrogei de Sud aveau cele mai multe biserici în acest stadiu. În județul Caliacra se aflau 16 biserici în parohiile, Ilanlâc, Titu Maiorescu, Florica, Dropia, Duranlar, Regina Maria, Rogojina, Vulturești, Velicova, Mansurova, I.G. Duca, Voinești, Pândâcli, Conac, Aliciu Mare și Vișoara, iar în județul Durostor erau 15 biserici, dintre care una era biserica mănăstirii de la Dervent și cele din parohiile Ghiurghengic, Ghiulerchioi, Velichioi, Bazarghian, Baltagiu Nou, Pirliu Nou, Căzângicli, Capaclia, Arabagilar, Uzungiorman, Turcșmil, Babuc, Arabagi și Cociumar²⁹.

Un alt aspect important al vieții religioase în Dobrogea de Sud îl poate reprezenta și alegera patronilor spirituali de către comunitățile parohiale din acest teritoriu. Sfinții protectori au fost aleși din totdeauna după evlavie, nevoile și specificul comunității creștine, care tindea spre atingerea virtuților unui

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Pr. A. VÂRNAV, „Raportul general al Consiliului Eparhial”..., pp. 15-16.

²⁸ Pr. C. STAICU, „Raportul general al Consiliului Eparhial, Secția administrativă bisericească, pe anul 1939/40”..., p.12.

²⁹ *Ibidem*.

anumit sfânt, precum și de inspirația oferită prin faptele vitejești în lupta cu păcatul, dar mai ales prin darurile și minunile săvârșite³⁰. S-au aflat și situații de conjunctură în care au primat evenimente de moment la actul sfințirii³¹, în alegerea hramului unei biserici, dar în timp nevoia sau evlavvia unei comunități să nu mai fie de actualitate, însă evlavvia pentru patronul spiritual al comunității să se transmită din tată în fiu ca moștenire între generații, deoarece prin cinstirea unui sfânt, creștinul îl cinstește, de fapt, pe Dumnezeu, izvorul sfințeniei.

În cinstea Praznicelor Împărățești erau închinat un număr considerabil de biserici. Cu hramul în cinstea praznicului împărătesc al *Înălțării Domnului la cer* sărbătorit în fiecare an la 40 de zile după Paște, în Dobrogea de Sud existau aproximativ nouă biserici, dintre care, trei în județul Durostor în parohiile Almalău, Beibunar-Cairac, Satu Nou și șase în județul Caliacra, în parohiile, Opancea, Spasova, Vânători, fostă Ceaușchioi, Vulturești și o casă de rugăciuni în parohia Cămlaru. Biserici cu hramul în cinstea *Sfintei Treimi*, sărbătorită de Biserica Ortodoxă în fiecare an la 51 de zile după Paște și a doua zi după Pogorârea Sfântului Duh, erau aproximativ douăsprezece lăcașe de cult în Dobrogea de Sud, opt dintre acestea în parohiile Aidemir, Alfatlar Asfatchioi, Avdula, Belica Cainargeaua Mică, Cusuiul din Vale și Coslugea, din județul Durostor și patru în parohiile Bazargic IV, Stejaru fostă Carapelit, Gargalâc și Duranlar, din județul Caliacra.

Maica Domnului a ocupat un loc de frunte în evalvia credincioșilor sud dobrogeni, astfel putem observa, că în cinstea *Adormirii Maicii Domnului*, sărbătorită în fiecare an în data de 15 august, în Dobrogea de Sud au fost înălțate zece biserici, dintre care în județul Durostor au fost închinat trei biserici în parohiile Sarsânlar, Satul Vechi și Atmageaua Tătărăscă, iar în județul Caliacra, șapte biserici, în Cavarna, Fundeni, Înfrățirea, fostă Sevdali, Suiuciuc, Teche, Trupcilar și Mircea Vodă.

Alte biserici cu hramuri în cinstea Maicii Domnului se aflau în parohia Echișcea, din județul Caliacra, cu hramul *Nașterea Maicii Domnului*, sărbătorită în fiecare an în data de 8 septembrie, în parohia Musubei, din județul Caliacra, cu hramul *Acoperământul Maicii Domnului*, sărbătorit în fiecare an în data de 1 octombrie, și parohia Răcari, din același județ, cu hramul *Intrarea Maicii Domnului în Biserică*, prăznuită în fiecare an în data de 21 noiembrie. În cinstea *Sfinților Apostoli Petru și Pavel* au fost ridicate două biserici, în Dobrogea de Sud, câte una în fiecare județ. În județul Durostor hramul Sfinților Apostoli

³⁰ L. MĂNĂSTIREANU, *Viața religioasă în nordul Dobrogei (1878-1918)*..., p. 140; vezi și Pr. prof. D.I. BELU, „Cinstirea Sfinților în Biserica Ortodoxă”, în *M.M.S.*, anul XLVI, 1970, ianuarie-februarie, nr. 1-2, p. 24-36.

³¹ L. MĂNĂSTIREANU, „Hramurile bisericilor nord-dobrogene la sfârșitul secolului al XIX-lea”, în *Îndrumător Pastoral*, anul V, Tulcea, 2013, nr. 5, pp. 335-351.

era purtat de catedrala oraşului Silistra, iar în judeţul Caliacra biserica parohiei Ghiaur-Suiuciu II purta acelaşi hram.

În cinstea Sfinţilor Îngeri, având hramul *Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil*, sărbătoriţi în fiecare an în data de 8 noiembrie, au existat treisprezece biserici, în Dobrogea de Sud, dintre care, şapte biserici se aflau în parohiile judeţului Durostor, Acadânlar, Cainargeaua Mare, Caraomur, Cercovna, Srebârna, biserica mică din parohia Canlia şi biserica parohiei Antimova aflată în satul Vischioi, iar în judeţul Caliacra, existau şase astfel de biserici ridicate în cinstea Arhanghelilor, în parohiile Bairam-Bunar, Vladimireşti, Ghelengic, Cadievo, Carapcea şi Ghiaur Suiuciu I.

Cel mai des întâlnit hram din Dobrogea de Sud era cel în cinstea *Sfântului Mare Mucenic Dimitrie*, izvorătorul de mir, întâlnit la nu mai puţin de nouăsprezece biserici, dintre care, unsprezece în judeţul Durostor, la bisericile parohiilor Calipetrova, Caraorman, Curtbunar, Gârliţa, Ghiurghengic, Doccelar, Doimuşlar, Garvăn-Cioara, Siniru Nou, Vetrina şi Senova, unde exista doar o casă de rugăciuni, iar în judeţul Caliacra se aflau opt biserici cu acest hram, în parohiile Armutli, Bazargic IV, Ezibei, Gurcova devenită Rasoviceni, Iali-Uciorman devenită Pădureni, Titu Maiorescu, Trupcilar şi I. Gh. Duca fostă Casim până în anul 1918 şi denumită Sfântul Dumitru între anii 1918 şi 1934.

Într-o lume de agricultori şi păstori, aşa cum era Dobrogea la sfârşitul secolului al XIX-lea, unul dintre cei mai deşi sfinţi aleşi ca sfinţi protectori era *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe*, sărbătorit de Biserica Ortodoxă în fiecare an, în data de 23 aprilie şi considerat de locuitorii din sudul Dobrogei, „sfântul cel mai mare peste câmpuri”. Sfântului militar, reprezentat în icoane călare pe un cal alb, ce simbolizează puritatea şi curăţenia sfinţeniei, cu hlamida purpurie în amintirea sângelui martiric vărsat şi cu sulita sa cu care ucidea balaurul ca întruchipare a puterii demonice, a patimilor şi păcatelor, a rămas pentru ţăranul dobrogean şi apărătorul vieţii, al familiei, ţarinilor şi vitelor sale. Multe dintre bisericile creştin-ortodoxe dobrogene, ridicate în ultima jumătate a secolului al XIX-lea au fost închinare Sfântului Gheorghe. Acest lucru ar putea avea şi o altă însemnătate, deoarece Dobrogea era de aproape cinci veacuri sub ocupaţie otomană, uciderea balaurului de către Sfântul Gheorghe poate fi interpretată şi ca „o victorie repurtată împotriva păgânismului”, o nădejde a populaţiei creştine de eliberare de puterea cotropitoare păgână.

În urma luptelor la sudul Dunării de la Plevna, Rahova şi Vidin sub stindardul şi ocrotirea Sfântului militar Gheorghe, Dobrogea se reîntoarce parţial la Ţara Românească, iar în 1913 şi Dârstorul lui Mircea cu toată Dobrogea de Sud întregeste tot spaţiul creştin dintre Dunăre şi Marea Neagră, aflat sub administraţie românească civilă şi eclezială. În cinstea Sfântului Mare Mucenic Gheorghe au fost ridicate unele dintre cele mai multe biserici din Dobrogea de Sud, în număr de cincisprezece, dintre care, patru

erau biserici urbane. În județul Durostor aveau acest hram lăcașele de cult din parohiile Turtucaia II, Acadânlar, Acbunar – Olucii, Cadichioi, Pândâcli, Popina, Frășari, Brâcima și o casă de rugăciuni în Carvăn, iar în județul Caliacra existau cu acest hram bisericile din parohiile Bazargic I și Balcic I, care erau catedralele respectivelor orașe, Caverna II, Aiorman, Cuiungiuc și Sătâlmaș.

Biserici ridicate și închinare *Sfântului Mucenic Haralambie*, episcopul Magnesiei, sărbătorit în fiecare an în data de 10 februarie, existau trei în Dobrogea de Sud, două dintre ele erau bisericile parohiilor Cranova și Denizler, din județul Durostor, și cea de a treia era în parohia Șabla, din județul Caliacra. În cinstea *Sfântului Proroc Ilie* existau două biserici în județul Durostor, în parohiile Cocina și Babuc.

Biserici închinare *Sfinților Împărați Constantin și Elena* sărbătoriți în fiecare an în data de 21 mai, existau în Dobrogea de Sud în număr de șapte lăcașe de cult, dintre care bisericile parohiilor Ezechioi, Lipnița și Capaclia, din județul Durostor și lăcașele de cult ale parohiilor Alexandria, Arnăut-Cuius, Bazargic și casa de rugăciuni din Mansârova.

Sfântul Ierarh Nicolae era întâlnit ca patron spiritual în trei biserici, din județul Durostor, în parohia Ostrov, catedrala orașului Turtucaia și parohia Capaclia, unde era o casă de rugăciuni, și în alte cinci lăcașe de cult din județul Caliacra, în parohia Balcic II, Carali I, General Poetaș, fostă Hoșcadem, Sredno-Ceamurli, unde era o casă de rugăciuni și parohia Cernauc.

Sfânta Cuvioasă Parascheva era cinstită în Dobrogea de Sud, prin închinarea a trei biserici, două dintre acestea se aflau în parohiile Canlia și satul Spancioi, din parohia Rahova de Jos, județul Durostor, și una din parohia Carasular, din județul Caliacra.

Alte hramuri existente în Dobrogea de Sud era hramul *Sfântul Vasile cel Mare* purtat de biserica parohiei Sougeac, din județul Durostor, hramul *Sfântul Arhidiacon Ștefan* deținut de biserica parohiei Uzulchioi din județul Durostor și hramul *Sfântul Atanasie cel Mare* al bisericii din parohia Bugeac același județ. *Sfântul Ioan Teologul* în parohia Prisăcani și hramul *Sfântul Ioan Botezătorul* în parohia Voinești și în parohia Șeremet-Turtucaia III, unde exista o casă de rugăciuni.

În categoria hramurilor specifice ortodoxiei slave, putem aminti hramul *Sfinților Chiril și Metodie*, încreștinătorii slavilor, în cinstea cărora existau cinci lăcașe de cult, în Dobrogea de Sud, două dintre ele în județul Durostor, în parohiile Haschioi și Rahova de Jos, o casă de rugăciuni, și trei biserici în parohiile Carali II, Carapcea și Esetli, din județul Caliacra, iar un alt hram specific ortodoxiei ruse, dar împrumutat de frații slavi bulgari, era hramul *Sfântul Alexandru Nevski* din parohia Enigea.

Toate aceste locașe de cult ridicate în cinstea marilor Praznice Împărătești și a diferiților Sfinți ocrotitori, care au funcționat în perioada interbelică în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, au ținut pentru

credincioșii Dobrogei de Sud, ca loc de întâlnire cu Dumnezeu prin rugăciune și prin participare la Sfânta Liturghie săvârșită de fiecare preot pe pristolul altarului. Biserica a fost locul unde creștinii au adus jertfa muncii lor prin ofrande și au reușit să depășească diferențele lingvistice, culturale și etnice, uniți fiind sub oblăduirea aceluiași patron spiritual și în credința aceluiași Dumnezeu, care îi iubește pe toți oamenii în aceeași măsură, indiferent de limbă și naționalitate.

Prin parcurgerea unei bibliografii bogate în surse editate și inedite, completate de sursele obținute prin cercetarea fondurilor arhivistice ale Arhivelor Arhiepiscopiei Tomisului și ale Arhivelor Naționale din cadrul Serviciului Județean Ilfov, cercetarea intitulată: „Organizarea Bisericii Ortodoxe Române în Dobrogea de Sud între anii 1913-1940”, aduce în circuitul științific, date despre organizarea eparhiei Tomisului și Durostorului în perioada respectivă, la nivel de parohie unde prin cercetarea dosarelor parohiale și ale protoierilor din cele două județe sud Dobrogene, au fost scoase la lumină informații ce contribuie la completarea și realizarea unor micromonografii ale parohiilor din Dobrogea de Sud. Prin statisticile și prin recensămintele parohiale realizate de preoții parohi, s-a putut prezenta în această lucrare date exacte despre numărul familiilor și al persoanelor aflate în fiecare sat al parohiei, dar și despre componența etnică a fiecărei parohii. Din procesele verbale încheiate de preoții protoierei în urma inspecțiilor din parohii, am putut afla informații atât despre forma și arhitectura bisericilor, cât și despre podoabele acestora, sau despre hărnicia și devotamentul fiecărui slujitor bisericesc în parte. Alte informații aduse în spațiul public prin această cercetare sunt datele despre sesiile parohiale, care în mare majoritate, nu cuprindeau decât terenuri agricole, care o parte erau lucrate de personalul bisericesc pentru întreținerea acestuia, iar cealaltă parte, de regulă cele aflate în satele filiale ale parohiilor, erau arendate pentru obținerea fondurilor necesare întreținerii locașului de cult sau construirii unuia acolo unde nu exista.

Lucrarea de față constituie un îndrăzneț studiu monografic al Bisericii Ortodoxe Române din Dobrogea de Sud, în care viața bisericească este prezentată în mod detaliat, pe parcursul unui sfert de secol în care acest teritoriu a aparținut statului român modern, începând cu Tratatul de Pace de la București din anul 1913, în urma căruia România intră în posesia acestui teritoriu și încetând cu Tratatul de la Craiova din toamna anului 1940, când s-a încheiat un capitol din istoria Dobrogei, a României și inclusiv a Bisericii Ortodoxe Române.

Contextul internațional în care s-a aflat România în anul 1940 a avut rezultate dezaastroase, din cauza politicilor revizioniste duse de vecinii statului nostru și susținute de Marile Puteri europene, Germania, Italia și U.R.S.S., care au obligat România să accepte pretențiile teritoriale ale statelor vecine revizioniste. În vara anului 1940, România a fost nevoită să-și retragă armata și administrația pe rând din Basarabia și nordul Bucovinei, din jumătatea nordică a Transilvaniei și din Dobrogei de Sud, la presiunea

marilor dictatori ai vremii, Stalin, Hitler și Mussolini. În data de 19 august 1940 la Craiova au început tratativele româno-bulgare, finalizate în ziua de 7 septembrie 1940, prin semnarea tratatului prin care România ceda Bulgariei teritoriul Dobrogei de Sud redobândit în anul 1913³². În perioada 20-30 septembrie 1940, a fost evacuată întreaga populație de etnie română, administrația civilă și eclezială și armata, din Dobrogea de Sud, încheindu-se o etapă din istoria României, a ținutului dobrogean, dar și din istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Viața parohială în Dobrogea de Sud aflată sub atenta coordonare a ierahului dobrogean, și a protoiereilor din teren, a reușit să devină una complexă, prin activitățile culturale săvârșite prin intermediul cercurilor pastorale, a căminelor culturale și a bibliotecilor parohiale. Biserica a reușit în perioada interbelică, să fie principala instituție, care asigura un grad de cultură și spiritualitate locuitorilor din satele Dobrogei de Sud. Preotul care era uneori și învățătorul din școala satului, instruia atât tinerele vlăstare ale societății rurale din Dobrogea de Sud, prin intermediul catedrei, cât și sufletele enoriașilor de toate vârstele de la amvonul Bisericii. În ciuda greutăților de ordin financiar ce s-a abătut asupra întregii țări, în această perioadă, Biserica Ortodoxă Română, prin reprezentanții săi din teren, a reușit să reprezinte pentru locuitorii de toate etniile din Dobrogea de Sud, un focar de Cultură și spiritualitate, capabil să creeze sinergii interetnice și un etos autentic al ortodoxiei dobrogene.

³² Drd. Marian VOICU, „Evacuarea sudului Dobrogei, o operațiune militară reușită, (20 septembrie-octombrie 1940)”, în *Studia in honorem magistri Ion Calafeteanu LXX*, Editor coordonator: dr. Florin C. STAN, Ed. Muzeului Marinei Române, Constanța, 2010, pp. 219-231.

BIBLIOGRAFIE

I. Surse inedite:

A. Arhiva Arhiepiscopiei Tomisului (A.A.T.)

- Fond *Secția Administrativă Eparhială*

1. caseta 146, dosar 1/1913-1914.
2. caseta 30, dosar 8/1935.

- Fond *Protoieria Bazargic*

1. caseta 84, dosar 8/1926.
2. dosar 9/1931-1932.
3. caseta 26, dosar 8/1933-1935.
4. caseta 32, dosar 9/1936.
5. caseta 68, dosar 5/1937.

- Fond *Protoieria Cavarua*

1. caseta 24, dosar 11/1932.

- Fond *Protoieria Silistra*

1. caseta 60, dosar 7/1927.
2. caseta 65, dosar 4/1939.
3. dosar 8/1930-1940.

- Fond *Protoieria Turtuș*

1. caseta 24, dosar 12/1932.

- Fond *Seminarul Teologic*

1. dosar 5/1927.

- Fonduri parohiale:

1. *Parohia Sfântul Gheorghe Bazargic*, caseta 149, dosar 2/1914-1923.
2. *Parohia Sfinții Apostoli Petru și Pavel din Silistra*, caseta 146, dosar 15/1914-1923.
3. *Parohia Almalău*, dosar 2/1967.
4. *Parohia Bugeac*, dosar 2/1967.
5. *Parohia Carvăn*, dosar 3/1967.
6. *Parohia Coslugea*, dosar 2/1967.
7. *Parohia Ezechioi*, dosar 3/1967.

8. *Parohia Gârlița*, dosar 3/1967.
9. *Parohia Lipnița*, dosar 2/1967.
10. *Parohia Ostrov*, dosar 3/1967.
11. *Parohia Satu-Nou*, dosar 3/1967.

B. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Ilfov (D.J.A.N.I.)

- Fond Prefectura județului Durostor

1. dosar 1/1920
2. dosar 5/1922
3. dosar 13/1921
4. dosar 11/1925
5. dosar 12/1926
6. dosar 33/1933
7. dosar 41/1933

- Fond Prefectura județului Caliacra

1. dosar 2/1921.

II. Surse editate:

1. *** „Activitatea Cercurilor Pastorale din Eparhie”, în *Tomis*, anul VIII, 1931, septembrie, nr. 9, p. 273.
2. *** „Adunarea Eparhială a Sfintei Episcopii Constanța, Ședința de constituire din 25 martie 1932”, în *Tomis*, anul IX, 1932, aprilie, nr. 4, pp.144-148.
3. *** „Adresa Căminului Cultural Frăția din Conac jud. Caliacra, No. 2515, din 16 Aprilie 1936”, în *Tomis*, anul XIII, 1936, iunie-iulie, nr. 6-7, p. 219.
4. *** „Adresa Sfântului Sinod, nr. 1319, din 13 septembrie 1932”, în *Tomis*, anul IX, 1932, octombrie, nr. 10, p. 310.
5. *** „Adresa Sfântului Sinod nr. 1677 din 16 Noiembrie 1932 către Sf. Episcopie Constanța, înregistrată sub nr. 4982 din 17.11.1932”, în *Tomis*, anul IX, 1932, noiembrie, nr.11, pp. 342-343.
6. *** „Al III-lea Congres al învățătorilor din Caliacra”, în *Cuvântul nostru*, 2, nr. 104, 3 iulie 1929, p. 2.
7. *** *Almanach Argus*, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, București, 1923, p. 274.

8. *** *Anuarul „Socec” al României Mari*, vol. II, 1924-1925, Ed. Socec&Co, București.
9. *** „Buletinul cercurilor pastorale și al activității parohiale”, în *Tomis*, anul X, 1934, noiembrie, nr. 11, pp. 312-313.
10. *** „Comemorarea Episcopului Ilarie”, în *Tomis*, anul IX, 1932, octombrie, nr. 10, p. 295.
11. *** „Copie depe ordinul circular No. 1136 din 26.02.1937 al Episcopiei Constanța către toate parohiile și drept credincioșii creștini ai Eparhiei”, în *Tomis*, anul XIV, 1937, ianuarie-februarie-martie, nr. 1-2-3, p. 50.
12. *** „Cronică, Alegerea noilor episcopi”, în *Candela*, anul XXVIII, 1909, nr. 5, pp. 324-326.
13. *** „Cronica bisericească. Moartea Episcopului Ilarie al Constanței”, în *B.O.R.*, anul XLIII, 1925, nr. 9, p. 555.
14. *** „Cuvântarea Preasfințitului Episcop Gherontie al Constanței, cu ocazia sfințirii bisericii de la mănăstirea Dervent”, în *Tomis*, anul XIX, 1942, august-septembrie, nr. 8-9, p. 2.
15. *** „Cuvântare ținută de P.S. Gherontie cu prilejul Adunării Eparhiale ce a avut loc în data de 15 decembrie 1932” în *Tomis*, anul X, 1933, aprilie, nr. 4, pp. 106-108.
16. *** „Cuvântările ținute de prefectul N. Negulescu, în Dacia, 6 iunie 1923 - și ministrul C. Banu”, în *Dacia*, 7 iunie 1923.
17. *** *Documente privind Istoria României. Războiul de Independență*, vol. IX, Ed. Academiei Române, București, 1955, pp. 382-383.
18. *** „Decizia Sfintei Episcopii Constanța nr. 8403 din 26 noiembrie 1940” în *Tomis*, anul XVIII, 1941, februarie, nr. 2, p. 24.
19. *** „Decretul nr. 633 din 16 martie 1879”, în *Monitorul Oficial*, nr. 64, 1879.
20. *** „Extras din procesele verbale de inspecție”, în *Tomis*, anul VIII, 1931, martie, nr. 3, p. 68.
21. *** „Extras: Sfântul Sinod al Sfintei Bisericii Ortodoxe Române, Sesiunea ordinară din 1929, ședința din 13 decembrie”, în *Tomis*, anul VII, 1930, aprilie, nr. 4, pp. 152-154.
22. *** „Hotărâri, Ordine, Circulări, către Protoierii”, în *Tomis*, anul XI, 1935, februarie, nr. 2, p. 68.
23. *** „Împărțirea județului Caliacra pe Protoierii” în *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia „Modernă” Călărași-Ialomița, 1936, p. 110.
24. *** „Împroprietăririle în Cadrilater (Cuvântarea P.S. Episcop D.D. Gherontie ținută în senat în ziua de 5 martie 1930)”, în *Tomis*, anul VII, 1930, martie, nr. 3, pp. 90-92.
25. *** „În Dobrogea Nouă - Vizită apostolică”, în *Tomis*, anul IV, 1927, nr. 11, pp. 19-24.

26. *** „Înscăunarea S.S. Episcopului Ilarie al Tomisului și Durostorului”, în *Dacia*, an X , nr. 124, Constanța, 5 iunie, 1923, p. 1.
27. *** „Justus, Episcopul Ilarie al Dobrogei vorbește Daciei” în *Dacia*, an X, nr. 78, Constanța, 6 aprilie, 1923, p. 1.
28. *** „Legea nr. 293 din 7 februarie 1881”, în *Monitorul Oficial* din 12 februarie 1881.
29. *** „Lista definitivă de preoți și diaconi din întreaga țară cari constituie Colegiul Electoral pentru alegerea reprezentanților Clerului mirean în Consistoriul Superior Bisericesc pe anul 1915”, în *B.O.R.* , anul XXXIX, aprilie, 1915, p. 29.
30. *** „Mănăstirea Dervent”, în *Mănăstiri ortodoxe*, 2011, nr. 28 p. 22.
31. *** „Ordinul Sfintei Episcopii Constanța, nr. 4583, din 1 noiembrie 1932, către protoierii reședințe de județ din Eparhie”, în *Tomis*, anul IX, 1932, noiembrie, nr.11, p. 341.
32. *** „Preoți refugiați primiți în Eparhia Olteniei”, în *A.M.O*, Tipografia Sf. Mitropolii a Olteniei, Râmnicului și Severinului, Craiova, 1941 pp. 798- 816.
33. *** „Proces-Verbal, 5 octombrie 1926, comisia administrativă bisericească”, în *Tomis*, anul IV, 1927, ianuarie-februarie, nr. 1-2, p. 17.
34. *** „Proces-Verbal, anul 1926, luna octombrie, ziua 28, Comisia administrativă-bisericească”, în *Tomis*, anul IV, 1927, ianuarie-februarie, nr. 1-2, pp. 20-21.
35. *** „Proces-Vebal al Adunării Eparhiale din 26 Mai 1935”, în *Tomis*, Anul XII, iunie-iulie, 1935, nr. 6-7, p. 244.
36. *** „Protoieria a II-a Turtucaia jud. Durostor”, în *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia „Modernă” Călărași-Ialomița, 1936, p. 150.
37. *** „Raportul P.S. Episcop Nifon al Dunarei de Jos citit în Sf. Sinod în ședința din 24 octombrie 1914, relativ la înființarea de parohii urbane și rurale în noul teritoriu” în *B.O.R.*, anul XXXVIII, 1915, februarie, nr.11, p. 1190.
38. *** *Recensământul general al populației din 1930, Neam, Limbă maternă, Religie*, vol. II, partea 1, p. 188.
39. *** „Schiță biografică”, în *V. B.*, anul II, 1895, nr. 4-5, pp. 3-4.
40. *** *Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, 1925, p. 291.
41. *** „Știri și fapte din țară și din eparhie”, în *Tomis*, anul XIV, 1937, mai-iunie-iulie, nr. 5-6-7, p. 215.

42. *** „Știri și fapte din țară și din eparhie”, în *Tomis*, anul XV, 1938, ianuarie-februarie, nr. 1-2, p. 69.
43. *** „Tablou de comisiunile alese prin remaniere de Adunarea Eparhială a Sf. Episcopii în adunarea ordinară de la 22 maiu 1927”, în *Tomis*, anul IV, 1927, septembrie, nr. 9, pp. 28-29.
44. *** „Tablou de parohiile, din cuprinsul Eparhiei Constanța, cari au binevoit să colecteze pentru schitul Dervent”, în *Tomis*, anul XIV, 1937, ianuarie-februarie-martie, nr. 1-2-3, p. 80.
45. *** „Tablou de parohiile extrabugetare și preoții deservenți respectivi din eparhia Constanța, luați în bugetul Statului, pe exercițiul 1936-1937 și 1937-1938”, în *Tomis*, anul XIV, 1937, mai-iunie-iulie, nr. 5-6-7, pp. 192-193.
46. *** „Tablou de parohiile vacante din Eparhia Constanța”, în *Tomis*, anul XIV, 1937, mai-iunie-iulie, nr. 5-6-7, p. 201.
47. *** „Tratatul între România și Bulgaria, din 7 septembrie 1940”, în *Monitorul Oficial*, nr. 212 din 12 septembrie 1940.
48. *** „Vizita canonică a Prea Sfințitului Episcop D. D. Gherontie în protoieria Caliacra”, în *Tomis*, anul VII, 1930, octombrie, nr. 10, pp. 343-349.
49. *** „Vizita a Prea Sfințitului Episcop D. D. Gherontie în Caliacra”, „*Tomis*”, anul VIII, 1931, noiembrie, nr. 11, pp. 334-337.
50. *** „Vizita Episcopului Gherontie al Constanței în județul Durostor”, în *Tomis*, anul VIII, 1931, noiembrie, nr. 11, p. 342.
51. *** „Vizitele canonice ale P.S.S. Episcopului Gherontie în județul Caliacra”, *Tomis*, anul IX, 1932, decembrie, nr. 12, pp. 266-268.
52. *** „Vizita canonică a Prea Sfințitului Episcop D.D. Gherontie în Jud. Caliacra, în zilele de 1, 2 și 3 Septembrie 1934”, în *Tomis*, anul XI, 1934, septembrie-octombrie, nr. 9-10, p. 273.
53. *** „Vizita canonică a Prea Sfințitului Episcop D. D. Gherontie în județul Caliacra”, în *Tomis*, anul XII, 1935, iunie-iulie, nr. 6-7, p. 198.
54. *** „Vizita canonică a Prea Sfințitului D. D. Gherontie Episcopul Constanței făcută în județul Caliacra, în zilele de 14-15 mai 1938”, *Tomis*, anul XV, 1938, mai-iunie-iulie-august, nr. 5-6-7-8, p. 26.
55. *** „Vizită canonică a P.S. Episcop Gherontie în județele Constanța și Durostor”, în *Tomis*, anul XVII, 1940, iunie-iulie, nr. 6-7, pp. 44, 49-51.
56. *** *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia „Modernă” Călărași-Ialomița, 1936, 158 p.

III. Lucrări generale:

1. BITOLEANU Ion, RUNCAN Nechita, *Dobrogea, vatră a creștinismului românesc*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2001.
2. BOIA, Lucian, *Balcic. Micul paradis al României Mari*, Ed. Humanitas, București, 2014.
3. IDEM, *România - țară de frontieră a Europei*, Ediția I, Ed. Humanitas, București, 2002.
4. CĂMĂRĂȘESCU, N. Ion, *Durostorul. Expunerea situației județului la 1 decembrie 1914*, București, 1915.
5. CIACHIR, Nicolae, *Războiul pentru independența României în contextul european (1875-1878)*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
6. CIORBEA, Valentin, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005.
7. CONSTANTINESCU-MIRCEȘTI, C.D., *Un sat Dobrogean, Ezıbei*, Ed. Bucovina, I. E. Torouțiu, București.
8. COTAN, Constantin, Claudiu, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, Ed. Universitară, București, 2015.
9. IDEM, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române 1600-2000*, Studiu introductiv, Ed. Vasiliana 98, 2009.
10. IDEM, „O istorie a Bisericii Ortodoxe Slave, Ed. Vasiliana 98, Iași, 2009.
11. IDEM, *Ortodoxia și mișcările de emancipare națională din sud-estul Europei în secolul al XIX-lea*, Ed. Bizantină, București, 2004.
12. CRISTESCU, D., *Viața și înfăptuirile Prea Sfințitului Episcop Vartolomei până la împlinirea vârstei de 60 ani*, Tipografia „Episcopul Vartolomei”, Râmnicu-Vâlcea, 1936.
13. DUMITRIU, I. Ana, *Descrierea Cadrilaterului*, Călărași, 1914.
14. DRĂGOI, Pr. Eugen, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos, 1864-1889*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1990.
15. DOBRESCU, C., *Casa Bisericii 1902-1919*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1920.
16. DUȚU, Teodor, *După 50 de ani. Amintiri despre cei care nu mai sunt*, vol. I, Ed. Alpha MDN, Buzău, 1999.
17. GEORGESCU, George, *Județul Caliacra din punct de vedere administrativ, financiar, economic, social și cultural*, București, 1915.

18. IMBRESCU, Ilie, *Biserica și Mișcarea legionară*, București, Ed. Cartea Românească, 1940, p. 20.
19. IDEM, *Poezii din închisoare*, Ed. a II-a, București, Ed. Bonifaciu, 2000, p. 6.
20. KIRIȚESCU, Constantin, *Istoria războiului pentru reîntregirea României 1916-1919*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
21. MANEA, Vasile, IONIȚOIU, Cicerone, *Martiri și mărturisitori ai bisericii din România (1948-1989). Biserica ortodoxă*. vol. I, ediția a-II-a, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 1998.
22. MATEESCU Tudor, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, București, 1979.
23. MĂNĂSTIREANU, Laurențiu, *Viața religioasă în nordul Dobrogei (1878-1918)*, Cluj-Napoca, Ed. Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2015.
24. MURGOCI, prof. G., *Țara Nouă. Dobrogea sudică și Deliormanul. Scurtă descriere geografică completă cu o schiță și numeroase fotografii de Vinescu și Murgoci*, București, 1913.
25. NAZARIE, Pr., Constantin, *Activitatea preoților de armată în campania din 1916-1918*, București, 1921.
26. NEOIȚĂ, Cătălin, *Între stânga și dreapta, Comunism, iredentism și legionarism în Cadrilater (1913-1940)*, Ed. Fundației Scrisul Românesc, Craiova, 2009.
27. PĂCURARIU, Pr., Prof., Dr., Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, ediția a III-a, Ed. Trinitas, Iași, 2006.
28. PETCU, Ierom., Marcu, LIHĂNCEANU, Nicolae, PINTILIE, Pr., Adrian, CREȚU, Ramona-Anca, *Pagini din istoria monahismului ortodox în revistele teologice din România*, București, Ed. Bibliotecii Naționale a României, Putna, Ed. Mitropolit Iacov Putneanul, vol I, Personalități, 2011.
29. POPESCU, Pr., N. Grigore, *Preoțimea română și întregirea neamului – temnițe și lagăre*, vol. II., Tipografia Vreamea, București, 1940.
30. RAIU, Cătălin, *Democrație și statolatric, creștinismul social la Bartolomeu Stănescu, episcopul Râmnicului Noului Severin (1875-1954)*, București, Ed. Universității din București, 2013.
31. RĂDULESCU, Adrian, BITOLEANU, Ion, *Istoria Românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, București, 1979.
32. RUNCAN, Nechita, *Două milenii de viață creștină neîntreruptă în Dobrogea*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2003.
33. IDEM, *Studii de Teologie istorică și patristică*, vol. VII, Ed. Vasiliana98, Iași, 2014.
34. SCRIBAN, August, *Dicționarul limbii românești*, Ed. Institutul de Arte Grafice Presa Bună, 1939.

35. SIMEDREA, Arhim., Tit, *Patriarhia Română. Acte și documente*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1926.
36. SLIVNEANU, Pr., Vasile, *Omilii la statui, P.G. 49, trad. în vol. Șase Omilii (XI-XVI) "Despre statui" ale Sf. Ioan Chrisostom*, București, 1908.
37. STĂNESCU-BĂCĂOANUL, † Vartolomeiu, *Raportul general către Sfântul Sinod privitor pe administrațiunea bisericească din noul teritoriul dobrogean pentru intervalul dela noembrie 1913 – ianuarie 1914*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1914.
38. STROIESCU, V. STANCIU, N. Pantely, *Dobrogea Nouă pe căile străbunilor*, vol. I, Ed. Tipografia Comercială Iv. Smocof&Comp., Bazargic, 1924.
39. ȘARPE, Pr. Ioan, *Biserica Ortodoxă în timpul regimului comunist. Studiu de caz: Arhiereul Pavel Șerpe*, Teză de Doctorat, Sibiu, 2018.
40. TUDOR, Constantin, *Administrația românească în Cadrilater*, Călărași, Ed. Agora, 2005.
41. UNGUREANU, George, *Chestiunea Cadrilaterului. Interesele românești și revizionismul bulgar*, Ed. Ars Docendi, București, 2005.
42. VÂRNAV, I. Arghir, *Carte omagială cu ocazia aniversării a cinci ani de păstorie. P.S.D.D. Gherontie Episcopul Constanței - vechiul Tomis și al Durostorului*, Constanța, 1931.

IV. Studii și articole:

1. ANDREI, Anghel, „Certificatul Primăriei Lipnița, județul Durostor nr. 396 din 8 Noembrie 1931”, în *Tomis*, anul VIII, 1931, decembrie, nr.12, p. 365.
2. ARBORE, P. Alexandru, „O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea”, în *Analele Dobrogei*, anul III, Constanța, 1922, aprilie-iunie, nr. 2, pp. 237-291.
3. IDEM, „Caracterul etnografic al Dobrogei sudice (din epoca turcească până în 1913)”, în *Analele Dobrogei*, anul XIX, vol. II, Constanța, 1938.
4. A.S., „Moartea arhiereului Meletie Constanțeanul”, în *B.O.R*, anul XLI, 1922-1923, nr. 14, pp. 1060-1061.
5. BARDU, Nistor, „Din istoria învățământului dobrogean. Învățământul profesional în perioada interbelică”, în *Colegiul pedagogic Constantin Brătescu, Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, Coord. Stoica LASCU, Constantin VITANOS, Constanța, 1993, pp.64-65.
6. BRĂTIANU, Pr., Arghir, „Proces-Verbal, 19 martie 1933”, în *Tomis*, anul X, 1933, aprilie, nr. 4, pp.124-125.

7. BRĂTESCU, Constantin, „Nume vechi ale Dobrogei, Vlahia lui Asan, Vlahia albă, în *Arhiva Dobrogei*, vol. II, București, 1919, ianuarie-aprilie, nr. 1, pp. 18-31.
8. IDEM, „Populația Cadrilaterului între 1878-1938”, în *Analele Dobrogei*, anul XIX, vol. II, Constanța, 1938, p. 199.
9. IDEM, „Dobrogea regelui Carol I și colonizările Dobrogei”, în *Analele Dobrogei*, anul XIX, vol. III, Constanța, 1938, p. 101.
10. IDEM, „Românii și Bulgarii”, în *Dobrogea Românească*, lucrare îngrijită de Elsa și G. DUMITRIU-SEREA, Ed. Acțiunea Românească, București, 1938, p. 68.
11. BELU, Pr. Prof. I., D., „Cinstirea Sfinților în Biserica Ortodoxă”, în *M.M.S.*, anul XLVI, 1970, ianuarie-februarie, nr. 1-2, p. 24-36.
12. BRODNER, Raluca „Ziduri retocmite la biserica din strada Amzei”, în *Ziarul Lumina*, din 23 iunie 2015.
13. BUJOR, Nicolae, VÂLCU, Pr. Dumitru, „Procesul Verbal al Adunării Eparhiale de Constanța, încheiat în ședința din 14 maiu 1933”, în *Tomis*, anul X, 1933, august-septembrie, nr. 8-9, pp. 213-217.
14. CALOEAN, DR., Laura, „90 de ani de la moartea primului episcop al Dobrogei Ilarie Teodoresc”, în *Datina*, anul 2, nr. 14, Constanța, aprilie, 2015, p. 30.
15. IDEM, „Instalarea Episcopului Ilarie Teodorescu”, în *Datina*, anul 1, nr. 5, Constanța, mai, 2014, p. 27.
16. CAPIDAN, Theodor, „Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania”, în *Dacoromania*, VI, 1931, pp. 1-210.
17. CIORBEA, Valentin, „Aspecte din evoluția Dobrogei de Sud în cadrul statului român”, în, *Colegiul Pedagogic Constantin Brătescu, Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, Coord. Stoica LASCU, Constantin VITANOS, Constanța, 1993, p. 374.
18. IDEM, „Tratatul de la Craiova (7 septembrie 1940)”, în *România de la Mare*, anul III, Constanța, 1994, nr. 3-4, pp. 55-56.
19. IDEM, „Terorism în Cadrilater”, în *Dosarele istoriei*, anul VII, 2002, nr. 1, (65), pp. 41-44.
20. CIOROIU, Constantin, „Dobrogea de Sud - repere spirituale”, în *România de la Mare*, anul III, Constanța, nr. 3-4, pp. 15-16.
21. IDEM, „Călători prin Dobrogea de Sud”, în *Colegiul Pedagogic Constantin Brătescu. Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, Coord. Stoica LASCU, Constantin VITANOS, Constanța, 1993, pp. 253-261.

22. COADĂ, Pr., Nicolae, „Cuvânt funebru ținut la înmormântarea decedatei Aurora Gr. Dumitrescu, soția Prea Cucernicului Vicar Episcopal-Constanța”, în *Tomis*, anul V, 1928, mai, nr. 5, pp. 24-28.
23. COJOCARU, Ierom., Ghermano, „Cântecul călugărului”, în *Tomis*, anul XI, 1934, septembrie-octombrie, nr. 9-10, pp. 234-235.
24. COMAN, Pr. Ioan, „Raportul Parohiei Voinești, județul Caliacra, no. 5, din 1 februarie 1938”, în *Tomis*, anul XV, aprilie, 1938, nr. 4, p. 31.
25. CONSTANTINESCU, Bucur, „Ascultați pe mai marii voștri și văzând faptele lor să le urmați credința”, în *Glasul Dobrogei*, Constanța, an I, 1923, nr. 9, 2 iulie.
26. CONSTANTINESCU-MIRCEȘTI, C.D., „Elementul românesc în Cadrilater înainte de anul 1913” , în *Dobrogea de Sud*, anul 1, Constanța, 1937, aprilie-mai, nr. 2, pp. 7-12.
27. COTAN, Constantin, Claudiu, „Situția politică și religioasă din Dobrogea în anii războiului (1916-1918)”, în *Revista de Teologie-Sfântul Apostol Andrei*, nr. 1, 2014, pp. 142-154.
28. IDEM, „Romanian-Bulgarian Religious Relations during the First World War”, *The 2nd Virtual International Conference on the Dialogue between Science and Theology*, în *Dialogo 2015*, Published by: Edis- Publishing Institution of the University of Zilina – Slovak Republic, pp. 273-283.
29. IDEM, „Organizarea și funcționarea canonică a Bisericii Ortodoxe Române în Cadrilater (1913-1940)”, în *Patmos*, Ed. Mica Valahie, București-Târgoviște, anul 2, nr. 4, 2013, p. 50-75.
30. IDEM, „Românii balcanici”, în *Studii Teologice*, nr. 4. 2008, pp.75-99.
31. IDEM, „Biserica Ortodoxă Bulgară în secolul al XIX-lea”, în *Biserică, Putere, Societate*, Ed. Universității din București, 2001, pp. 59-84.
32. DIANA, Ana-Maria, PAȘCA, Cecilia „Dezvoltarea învățământului în Dobrogea de Sud în perioada interbelică”, în *Analele Dobrogei*, serie nouă, anul VI, 2003, nr. 1, pp. 149-153.
33. DINCĂ, Arhim., Athanasie, „Sfințirea a două biserici”, în *Tomis*, anul IV, 1927, nr. 5, pp. 11-13.
34. IDEM, „Proces Verbal din 15 iunie 1929”, în *Tomis*, anul VI, 1929, iulie, nr. 7, pp. 23-24.
35. IDEM, „Proces-Verbal încheiat de direcțiunea Școalei de Cântăreți Bisericești Episcopul Gherontie Constanța, No. 18 din 24 Iunie 1930”, în *Tomis*, anul VII, 1930, august, nr. 8, p. 287.
36. DINU, Ion, „În jurul Episcopilor Tomis și Durostor - Priviri retrospective”, în *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia „Modernă” Călărași-Ialomița, 1936, p. XXXX.
37. DRĂGOI, Pr. Eugen, „Aspecte ale vieții bisericești din Episcopia Dunării de Jos în anii 1864-1886”, în *Monumente istorice și izvoare creștine*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1987, pp. 261-267.

38. IDEM, „Monahismul în Dobrogea din secolul al XIX-lea până în anul 1918”, în *Analele Universității Dunărea de Jos*, Galați, seria 19, Istorie, tom VIII, 2009.
39. DRĂGULESCU, Diac., Toma, „Din activitatea episcopală”, în *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia Modernă, Călărași-Ialomița, 1936, pp. LXXXI-LXXXII.
40. IDEM, „Gherontie Episcopul – Note biografice – 1866-1936”, în *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia Modernă, Călărași-Ialomița, 1936, p. LXXXII.
41. IDEM, „Învățămintul religios”, în *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia Modernă, Călărași-Ialomița, 1936, p. LXXXIV.
42. DOBRESCU, †Arhiepiscop Meletie, „Raportul P.S. Arhiepiscop Meletie delegat cu administrația bisericească în noul teritoriu dobrogean, citit în Sfântul Sinod în ședința de la 9 mai 1914”, în *B.O.R.*, anul XXXVIII, 1914-1915, nr. 3, pp. 254-259.
43. DOBRESCU, Pr., Pavel, „Răspuns pentru lămurirea unor nedumeriri”, în *Tomis*, anul VIII, 1931, iunie, nr. 6, pp. 142-148.
44. IDEM, „Protoieria I jud. Caliacra”, în *Tomis*, anul XI, 1934, iunie, nr. 6, p. 159.
45. IDEM, „Raportul nr. 668/1938 al Protoieriei Bazargic-Caliacra”, în *Tomis*, anul XV, 1938, mai-iunie-iulie-august, nr. 5- 6-7-8, pp. 36-37.
46. DRON, Pr. Constantin, „O vizită canonică”, în *Tomis*, anul XI, 1934, septembrie-octombrie, nr. 9-10, pp. 227-233.
47. DUGĂEȘESCU, Pr., Oprea, „Ședința Consiliului eparhial, Secția Administrativă Bisericească, Proces-Verbal, 21 august 1928”, în *Tomis*, anul V, 1928, august-septembrie, nr. 8-9, pp.18-20.
48. DUMITRESCU, Pr., Grigore, „ Răspuns la articolul <<În jurul unui caz bizar>> publicat în ziarul *România* în numărul din 3 aprilie 1927”, în *Tomis*, anul IV, 1927, mai, nr. 5, pp. 25-26.
49. IDEM, „Secția administrativă bisericească, Proces-Verbal nr. 1753”, în *Tomis*, anul V, 1928, iunie-iulie, nr. 6-7, pp.30-32.
50. IDEM, „Secția administrativă bisericească, Proces-Verbal din 16 octombrie 1928”, în *Tomis*, anul V, 1928, octombrie, nr. 10, pp. 22-24.
51. IDEM, „Proces-Verbal, Ședința Consiliului Eparhial, secția administrativă bisericească, ținută în ziua de 19 martie 1929”, în *Tomis*, anul VI, 1929, martie, nr. 3, pp. 17-21.
52. IDEM, „Proces-Verbal, Ședința Consiliului Eparhial, Secția Administrativă bisericească, din 27 aprilie 1929”, în *Tomis*, anul VI, 1929, mai, nr. 5, pp.43-46.

53. IDEM, „Raportul Secțiunii Administrative-Bisericești, înregistrat sub nr. 2233 din anul 1931”, în *Tomis*, anul VIII, 1931, iunie, nr. 6, pp.166-170.
54. IDEM, „La înmormântarea lui Ioan N. Roman”, în *Tomis*, anul VIII, 1931, iulie, nr. 7, pp. 210-212.
55. IDEM, „Ordinul Sfintei Episcopii no. 3699 din 31 august 1931 către Protoieria județului Constanța, Protoieria județului Caliacra, Protoieriile I, II și III Ialomița”, în *Tomis*, anul IX, 1932, noiembrie, nr.11, p. 339.
56. DUMITRESCU, Pr., Ștefan, „Organizarea activității culturale bisericești”, în *Tomis*, anul X, 1934, noiembrie, nr. 11, pp. 319-331.
57. IDEM, „Raportul Consiliului Eparhial – Secția culturală”, în *Tomis*, anul XII, 1935, iunie-iulie, nr. 6-7, pp. 247-261.
58. IDEM, „În amintirea Vicarului nostru Grigore Dumitrescu”, în *Tomis*, anul XII, 1935, iunie-iulie, nr. 6-7, p. 221.
59. IDEM, „Organizarea activității culturale bisericești”, în *Tomis*, anul X, 1934, noiembrie, nr. 11, pp.319-331.
60. IDEM, „Raportul Consiliului Eparhial – Secția culturală”, în *Tomis*, anul XII, 1935, iunie-iulie, nr. 6-7, pp. 247-261.
61. G., „Alegerea, investitura și instalarea noilor episcopi”, în *B.O.R*, anul XXXIII (1909-1910), nr. 1, pp. 12-36.
62. GEORGESCU, Pr. V. „Raportul Secției Administrative Bisericești pe 1928”, în *Tomis*, anul VI, 1929, mai, nr. 5, pp. 32-37.
63. GHEORGHE, Pr. C., Paul, „Isvorul vieții este Dumnezeu”, în *Tomis*, anul IX, 1932, aprilie, nr. 4, pp. 137-139.
64. GORUNEANU, Octav, „Pentru propășire- Episcopatul Dobrogei”, *Dacia*, 24 februarie 1923.
65. GRIGORESCU, Prof., Dr., Ștefan, „Organizarea Bisericească a Cadrilaterului (1913-1940)”, în *Helis*, anul IX, nr. 1 (93), ianuarie, 2011, pp.12-13.
66. ILINOIU, G., „Culte în Dobrogea”, în *Analele Dobrogei*, anul IX, vol. I, 1928, pp. 585-640.
67. IONESCU, Pr., Gheorghe, „Instalarea protoiereilor de Caliacra și Durostor”, în *Tomis*, anul IV, 1927, iulie-august, nr. 7-8, p. 79.
68. IDEM, „Două instalări de protopopi”, în *Tomis*, anul V, 1928, mai, nr. 5, p. 13.
69. IDEM, „Vizita canonică a P.S. Episcop D. D. Gherontie în județele Durostor și Ialomița în zilele de 3-8 Noiembrie 1928”, în *Tomis*, anul V, 1928, noiembrie, nr. 11, pp.12-17.

70. IONIȚĂ, Drd., M., Alexandru, „Episcopia Constanței”, în, *Studii Teologice*, Seria a II-a, anul XXVIII, 1976, nr. 7-10, pp. 623-632.
71. IMBRESCU, Pr., Ilie, „Vizita canonică a Prea Sfințitului D.D. Episcop Gherontie în jud. Caliacra în zilele de 16-17 Iunie 1935”, în *Tomis*, anul XII, 1935, iunie-iulie, nr. 6-7, pp.197-206.
72. IRIMESCU, C. „Părintele Ilie”, în *Dacia*, 5 iulie 1923.
73. JUGĂNARU, Pr. Theodor, „Datele nașterii și morții lui Iisus Hristos, după rezultatele astronomice”, în *Tomis*, anul XI, 1934, septembrie-octombrie, nr. 9-10, pp. 236-240.
74. LASCU, Stoica, „Memoriu asupra pagubelor făcute de inamic în orașul Constanța”, în *România de la Mare*, an I, nr. 1, iunie 1992.
75. IDEM, „Dobrogea de Sud în contextul istoriei poporului și statului Român”, în *România de la Mare*, anul III, Constanța, 1994, nr. 3-4, pp. 6-11.
76. IDEM, „Din istoria Dobrogei de Sud în cadrul României reîntregite (1913-1940)”, în *Revista istorică*, Serie Nouă, tom. VI, 1995, nr. 11-12, noiembrie-decembrie, Ed. Academiei Române, pp.958-975.
77. IDEM, „Înfăptuiri românești în Cadrilater”, în *Dosarele istoriei*, anul VII, 2002, nr. 1, (65), pp. 44-50.
78. IDEM, „Pacea de la București - în contextul internațional al Balcanilor (1912-1913)”, în *Patmos*, anul 2, București-Târgoviște, 2013, nr. 3, pp. 189-206.
79. LIFICIU, Pr., A., Theodor, „Curente dăunătoare societății”, în *Tomis*, anul XI, 1934, noiembrie, nr. 11, pp. 300-303.
80. MACUC, Mihai, „Cum am redobândit Cadrilaterul”, în *Dosarele istoriei*, anul VII, 2002, nr. 1, (65), pp. 12-22.
81. MATEESCU, Tudor „Din legăturile religioase ale Dobrogei cu Moldova înainte de 1877”, în *M.M.S*, an LI, nr. 9-12, Iași, 1975, pp. 716-720.
82. MĂNĂSTIREANU, Laurențiu, „Hramurile bisericilor nord-dobrogene la sfârșitul secolului al XIX-lea”, în *Îndrumător Pastoral*, anul V, Tulcea, 2013, nr. 5, pp. 335-351.
83. MĂRCULESCU, Octavian, „Transmarisca –Turtucaia”, în *Analele Dobrogei*, anul XIX,1938, vol. III, p. 125.
84. MIHĂLCESCU, Ioan, „Cronica bisericească. Învăstirea noilor Episcopi. Instalarea P.S. Ghenadie Episcopul Buzăului”, în *B.O.R*, anul XLI, 1922-1923, nr. 8, pp. 582-592.
85. IDEM „Un om și opera lui”, în *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia Modernă, Călărași-Ialomița, 1936, p. XXXXII.

86. MIHALACHE, Diac., Ioan, „Vizita Prea Sfințitului D.D. Gherontie, Episcopul Constanței făcută în județul Caliacra în zilele de 14-15 mai 1938”, în „Tomis”, anul XV, 1938, mai-iunie-iulie-august, nr. 5- 6-7-8, pp. 23-27.
87. IDEM, „Vizita canonică a Prea Sfințitului D.D. Episcopul Tomisului și Durostorului în jud. Caliacra”, în *Tomis*, anul XVI, 1939, septembrie, nr. 9, pp.12-15.
88. MOISESCU-VILLEA, Pr. Leonida, „Parabola celor doi datornici”, în *Tomis*, anul XI, 1934, iunie, nr. 6, pp. 148-150.
89. IDEM, „Parabola Semănătorului”, în *Tomis*, anul XI, 1934, august, nr. 8, pp. 212-213.
90. IDEM, „Parabola neghinei”, în *Tomis*, anul XI, 1934, noiembrie, nr. 11, pp. 304-305.
91. IDEM, „Parabola despre comoara ascunsă în țarină”, în *Tomis*, anul XII, 1935, ianuarie, nr. 1, pp. 20-21.
92. IDEM, „Parabola grăuntelui de muștar”, în *Tomis*, anul XII, 1935, aprilie-mai, nr. 4-5, p. 153.
93. IDEM, „Parabola aluatului”, în *Tomis*, anul XII, 1935, august-septembrie, nr. 8-9, p. 301.
94. MORARU, Gheorghe „Prea Sfințitul Ilarie Teodorescu, prim episcop al Constanței”, în *Tomis*, anul IV, 1927, noiembrie, nr. 11, pp. 10-11.
95. MUTIȘ, Cristian, „Dobrogea în contextul Marii Uniri”, în *Buletinul Cercurilor Științifice Studentești Arheologie-Muzeologie-Istorie al Universității 1 Decembrie 1918 din Alba Iulia*, nr. 5, 1999, p. 215.
96. NEGARĂ, Ierom., Anastase, „Raportul Cuviosului Superior al Schitului: Sf. Cruce Dervent-Durostor, nr. 7 din 1931”, în *Tomis*, anul VIII, 1931, decembrie, nr.12, p. 384.
97. NICOLAU, † Episcopul Gherontie, „Proces-Verbal, anul 1926, luna octombrie ziua 5”, în *Tomis*, anul IV, 1927, ianuarie-februarie, nr. 1-2, pp.16-18.
98. IDEM, „Jubileul de 50 de ani de la realipirea Dobrogii”, în *Tomis*, anul V,1928, februarie, nr. 2, p. 2.
99. IDEM, „Cuvântare ținută în ziua de 3 Noembrie 1929, la desvelirea monumentului eroilor din Bazargic”, în *Tomis*, anul VI, 1929, noiembrie, nr. 11, p. 4.
100. IDEM, „Dați-mi cinci lei pe an de fiecare familie și vă promit o eparhie înfloritoare”, în *Tomis*, anul VII, august, 1930, nr. 8, p. 256.
101. IDEM, „Ortodoxismul și situația Bisericii Dobrogene”, în *Tomis*, anul XI, 1935, aprilie-mai, nr. 4-5, pp. 133-137.
102. IDEM, „Cuvântare ținută la 26.09.1935, cu prilejul împliniri a 10 ani de la moartea episcopului Ilarie Teodorescu al Constanței”, în *Tomis*, anul XII, august-septembrie, 1935, nr. 8-9, p. 304.

103. IDEM, „Cuvântare la deschiderea Adunării Eparhiale sesiunea ordinară (amânată) din anul 1936”, în *Tomis*, anul XIII, 1936, iunie-iulie, nr. 6-7, pp.163-167.
104. IDEM, „Cuvântare la deschiderea Adunării Eparhiale ordinare de la 30 mai 1937”, în *Tomis*, anul XIV,1937, august-septembrie, nr. 8-9, p. 7.
105. IDEM, „Înfăptuiri și nevoi bisericești în Dobrogea Nouă”, în *Analele Dobrogei*, anul XIX, 1938, nr. 3, p. 60.
106. IDEM, „Cuvântare la deschiderea sesiunii prelungite a Adunării eparhiale (18 Mai 1941)”, în *Tomis*, anul XVIII, 1941, iunie-iulie, nr. 6-7, pp.2-9.
107. NISTOR, I., Ion, „Recuperarea Cadrilaterului”, în *Dosarele istoriei*, anul VII, 2002, nr. 1, (65), pp. 22-27.
108. OTU, Petre, „Cum am pierdut Cadrilaterul?” în *Dosarele istoriei*, anul VII, 2002, nr. 1, (65), pp. 54-59.
109. PANTAZI, Pr., Constantin, „Duminica a III-a după Rusalii”, în *Tomis*, anul X, 1933, august-septembrie, nr. 8-9, pp. 203-205.
110. PAPAHAĞI, Pericle „Urme românești în toponimia Peninsulei-Balcanice”, în *Analele Dobrogei*, anul III, Constanța, 1922, iulie-septembrie, nr. 3, pp. 351-358.
111. PAVELIU, Pr. Nicolae, „Desbaterile Adunările Eparhiale a Constanței din 1 Decembrie 1926”, în *Tomis*, anul IV, 1927, ianuarie-februarie, nr. 1-2, pp. 24-30.
112. IDEM, „Consiliul Eparhial, Secțiile în plen, Ședința din 18 martie 1927”, în *Tomis*, anul IV, 1927, aprilie, nr. 4, pp. 24-28.
113. IDEM, „Consiliul Eparhial, Secția Administrativă, ședința din 9 aprilie 1927”, în *Tomis*, anul IV, 1927, mai, nr. 5, pp.14-15.
114. IDEM, „Desbaterile și hotărârile luate de Adunarea Eparhială în sesiunea ordinară de la 22 maiu 1927”, în *Tomis*, anul IV, 1927, iulie-august, nr. 7-8, pp. 81-99.
115. IDEM, „Consiliul eparhial, Secția administrativă, Proces-Verbal no. 2276, ședința din 30 iulie 1927”, în *Tomis*, anul IV, 1927, septembrie, nr. 9, p. 16.
116. IDEM, „Consiliul Eparhial, Secția administrativă, Proces-Verbal, ședința din 27 septembrie 1927”, în *Tomis*, anul IV, 1927, octombrie, nr. 10, pp.25-29.
117. IDEM, „Episcopia Constanța, Consiliul Eparhial, Secția Administrativă, Proces-Verbal nr. 3467, Ședința din 25 septembrie 1927”, în *Tomis*, anul IV, 1927, noiembrie, nr. 11, pp.12-15.

118. PĂCURARIU, Pr, Mircea „Viața bisericească în Dobrogea și în părțile Dunării de Jos, în secolele XV-XIX”, în *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, ediția a II-a, Galați, 1979, p. 179.
119. IDEM, „Viața creștină și organizarea bisericească în ținuturile Tomisului și Dunării de Jos de la începuturi până în anul 1864”, în *Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos în trecut și astăzi*, Galați, 1981, p. 26.
120. PETCU, Adrian-Nicolae, „Părintele Ilie Imbrescu, mărturisitor al credinței ortodoxe”, în *Ziarul Lumina*, 9 noiembrie 2010.
121. POP, Drd., Angela, „Locul și rolul școlii în viața culturală a Dobrogei de Sud (1913-1940)” în *Anuarul Muzeului Marinei Române*, tom. III, Constanța, 2000, nr. 2, pp. 145-159.
122. IDEM, „Urmări economico-sociale ale Tratatului de la Craiova”, în *Dosarele istoriei*, anul VII, 2002, nr. 1, (65), pp. 60-63.
123. POPESCU, Pr., Gheorghe, „Salarizarea preoților”, în *Tomis*, anul VII, 1930, mai, nr. 5, pp.160-163.
124. IDEM, „Adunarea Eparhială, sesiunea ordinară de la 17 mai 1931”, în *Tomis*, anul VIII, 1931, iunie, nr. 6, pp. 151-155.
125. Pr. POPESCU, Sofie, „Tablou de cercurile misionare preoțești”, în *Tomis*, anul IV, 1927, iunie, nr. 6, pp. 31-32.
126. PREDA, Ion, „Petiția credincioșilor din satul Ghiaur-Suiuciu adresată către P.S. Episcop D.D. Gherontie”, în *Tomis*, anul XI, 1934, mai, nr. 5, p. 125.
127. RĂDULESCU, Pr., Marin, „Taxele de cult”, în *Tomis*, anul X, 1933, mai-iunie, nr. 5-6, pp.138-141.
128. IDEM, „Ordinul Sfintei Episcopii no. 2282 din 20 aprilie 1939 trimis protoiereilor din județele Durostor și Caliacra”, în *Tomis*, anul XVI, 1939, aprilie, nr. 4, pp. 21-23.
129. IDEM, „Impresii și așezări dobrogene”, în *Tomis*, anul XVII, 1940, mai, nr. 5, p. 4.
130. IDEM, „Raportul Secției Culturale către Adunarea Eparhială, pe anul 1939/40”, în *Tomis*, anul XVII, 1940, iunie-iulie, nr. 6-7, pp. 15-24.
131. IDEM, „Misionari de sacrificiu”, în *Tomis*, anul XVII, 1940, martie, nr. 3, pp.1-4.
132. ROMAN, N. Ioan, „Propaganda pentru Bulgaria-Mare și Dobrogea bulgărească”, în *Arhiva Dobrogei*, vol. II, București, 1919, ianuarie-aprilie, nr. 1, pp. 9-17.
133. IDEM, „Proiecte cuvinte și gesturi bulgărești din timpul Marelui Război”, în *Analele Dobrogei*, anul I, Constanța, 1920, nr. 1, p. 119.

134. IDEM, „Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877”, în *Analele Dobrogei*, anul I, Constanța, 1920, nr. 3, pp. 365-378.
135. IDEM, „Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile Bulgarilor asupra ei”, în *Analele Dobrogei*, anul III, 1922, octombrie-decembrie, nr. 4, pp. 447-500.
136. ROȘCULEȚ, Pr. Ioan „Cuvântare funebră la moartea preotului N. Paveliu ținută în ziua de 13 februarie 1929”, în *Tomis*, anul VI, 1929, februarie, nr. 2, pp. 15-16.
137. IDEM, „Proces Verbal No. 1575”, în *Tomis*, anul V, 1928, iunie-iulie, nr. 6-7, pp. 9-16.
138. RUNCAN, Nechita, „Aspecte din viața creștină dobrogeană de la începuturi și până în zilele noastre”, în *Colegiul Pedagogic Constantin Brătescu – Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, Constanța, 1993, p. 195-236.
139. IDEM, „Presa bisericească interbelică din Dobrogea”, în *Revista de Teologie-Sfântul Apostol Andrei*, anul I, nr. 1, 1997, pp. 47-50.
140. IDEM, „Contribuția Bisericii Ortodoxe la realipirea Dobrogei la Patria-Mamă”, în *Analele Universității Ovidius Constanța*, Seria Facultății de Teologie Ortodoxă, anul I, nr. 1, octombrie 2002 - iulie 2003, pp. 215-225.
141. IDEM, „Conviețuiri etnico-religioase în Dobrogea. Scurtă privire istorică”, în *Analele Universității Ovidius Constanța*, Seria Facultății de Teologie Ortodoxă, anul I, nr. 1, octombrie 2002 - iulie 2003, pp. 235-246.
142. IDEM, „Contribuția ierarhilor tomitani la dezvoltarea culturii și spiritualității orașului Constanța în perioada 1923-1950”, în *Studii istorice dobrogene*, Ed. Ovidius University Press, Constanța, 2003, pp. 268-286.
143. IDEM, „Episcopia Tomisului în perioada interbelică: Episcopul Ilarie Teodorescu”, în *Actualitatea Ortodoxă*, anul VI, Constanța, nr. 51-52, aprilie-mai, 2006, p. 9.
144. IDEM, „Episcopul Gherontie Nicolau al Tomisului și al Durostorului”, în *Actualitatea Ortodoxă*, anul VI, nr. 53, Constanța, iulie, 2006, p. 8.
145. IDEM, The roumanian-bulgarian cultural and clerical relationships and their travel stories in the frist half of the 19 century, în *Travel (of) Writing*, edited by Adina Ciugureanu & Eduard Vlad, Ovidius University Press, Constanța, anul II, 2007, pp. 169-178.
146. SLIVNEANU, Pr. Vasile, „Raportul Protoieriei jud. Durostor no. 364/1930”, în *Tomis*, anul VII, 1930, august, nr. 8, pp. 324-325.

147. IDEM, „Raportul Protoieriei județului Durostor no. 411/1932”, în *Tomis*, anul IX, 1932, noiembrie, nr. 11, p. 340.
148. IDEM, „Dobrogea-Nouă religioasă,(Durostor)”, în *Zece ani de autonomie bisericească*, Tipografia Modernă, Călărași-Ialomița, 1936, p. CXLV.
149. SPIRU, Pr., Ioan, „Contribuția clerului ortodox la înfăptuirea unirii din anul 1918”, în *G.B.*, nr. 9-12, 1983, pp. 575-580.
150. STAIKU, Constantin, „Știri și fapte”, în *Tomis*, anul XIII, 1936, august-septembrie-octombrie, nr. 8-9-10, p. 300.
151. IDEM, „Știri și fapte din țară și din eparhie”, în *Tomis*, anul XIV, 1937, august-septembrie, nr. 8-9, p. 66.
152. IDEM, „Raportul general al Consiliului Eparhial, Secția administrativă, pe anul 1939-40”, în *Tomis*, anul XVII, 1940, iunie-iulie, nr. 6-7, pp.5-15.
153. IDEM, „Raportul general al Consiliului Eparhial-Secția administrativă bisericească pe anul 1940/41”, în *Tomis*, anul XVIII, iunie-iulie, 1941, nr. 6-7, pp.9-22.
154. STĂNESCU-BĂCĂOANUL, † Vartolomeiu, *Carte pastorală destinată Clerului și Creștinilor drept măritori de Răsărit din Noul Teritoriu Dobrogean*, Atelierele Grafice SOCEC & Co., București, f. a., passim.
155. STOICESCU, D., „Episcopia Tomisului și Durostorului”, în *Analele Dobrogei*, anul IV, nr. 3, iulie-septembrie, 1923, p. 266.
156. STROE, Pr., T., Gheorghe, „Necredința”, în *Tomis*, anul XVI, 1939, martie, nr. 3, p. 25.
157. TAFRALI, O., „Apărarea României Transdanubiene în străinătate”, în *Analele Dobrogei*, anul II, Constanța, 1921, ianuarie –martie, nr. 1, pp. 1-29.
158. TOMA, Pr. Gh., Ioan, „<<Trebuie să vă nașteți din nou>> ”, în *Tomis*, anul X, 1933, decembrie, nr.12, pp. 281-282.
159. TOMA, Pr. Gheorghe, „Mulțumiri” în *Tomis*, anul XIII, 1936, august-septembrie-octombrie, 1936, nr. 8-9-10, p. 297.
160. URSU, Niculina, „Dobrogea în timpul ocupației trupelor aliate, (noiembrie 1918-decembrie 1919)”, în *Anuarul Muzeului Marinei Române*, tom. III, Constanța, 2000, nr. 2, pp. 173-179;
161. IDEM, „Divergențele germano-bulgare în chestiunea regimului de ocupație în Dobrogea (1916-1918)”, în *Anuarul Muzeului Marinei Militare*, Constanța, 2003, pp. 396-401.

162. VÂRNAV, Arghir, „Referatul secției culturale pe 1928”, în *Tomis*, anul VI, 1929, mai, nr. 5, pp. 37-43.
163. IDEM, „Episcopul Ilarie Teodorescu/Scurtă schiță biografică”, în *Tomis*, anul IX, 1932, august-septembrie, nr. 8-9, pp. 240-241.
164. IDEM, „Tablou de preoții din Eparhia Constanța cari urmează a fi pensionați”, în *Tomis*, anul XII, 1935, iunie-iulie, nr. 6-7, p. 262.
165. IDEM, „Tablou de cântăreții bisericești din Eparhia Constanța, care au împlinit etatea de 60 de ani”, în *Tomis*, anul XII, 1935, iunie-iulie, nr. 6-7, pp. 262-264.
166. IDEM, „Raportul general al Consiliului Eparhial, Secția administrativă bisericească, asupra mersului activității sale din cursul anului 1938”, în *Tomis*, anul XVI, 1939, mai-iunie, nr. 5-6, pp. 8-20.
167. VOICU, Drd., Marian, „Evacuarea sudului Dobrogei, o operațiune militară reușită, (20 septembrie-octombrie 1940)”, în *Studia in honorem magistri Ion Calafeteanu LXX*, Editor coordonator: dr. Florin C. STAN, Ed. Muzeului Marinei Române, Constanța, 2010, pp. 219-231.
168. ZAMFIRESCU, Prof. I. Ion, *Satul de la marginea țării*, în „Datina”, Serie Nouă, anul I, 2014, iunie-august, nr. 6, p. 6.
169. ZBUCHEA, Gheorghe, „Cadrilater=Dobrogea de Sud”, în *Dosarele istoriei*, anul VII, 2002, nr. 1, (65), pp. 2-11.

V. Presă:

1. *** *Biserica și Școala*, anul XLVII, Arad, nr. 16, 16-29 aprilie, 1923.
2. *** *Biserica și Școala*, anul XLVII, Arad, nr. 19, 7-20 mai, 1923.
3. *** *Dimineața*, nr. 6156 din 26.XII. 1923.
4. *** *Dimineața*, anul XXVII, nr. 8930 din 3 noiembrie 1931.
5. *** *Dobrogea Jună*, anul XIX, 1925, 197, 2 septembrie.
6. *** *Dobrogea Jună*, anul XXII, nr. 96, 1 mai 1926
7. *** *Foaia diecezană*, Caransebeș, anul XXXVIII, 23 aprilie (6 mai), 1923, nr. 17.
8. *** *Monitorul Oficial*, nr. 31, 11 mai 1923.
9. *** *Monitorul Oficial*, nr. 7, 12 ianuarie 1924.
10. *** *Monitorul Oficial*, nr. 97, 6 mai 1925.

11. *** *Timpul*, nr. 237 din 23.XII.1923.
12. *** *Tomis*, anul III, 1926, mai-septembrie, nr. 2-6.
13. *** *Tomis*, anul III, 1926, noiembrie, nr. 9-10.
14. *** *Tomis*, anul IV, 1927, ianuarie-februarie, nr. 1-2.
15. *** *Tomis*, anul IV, 1927, martie, nr. 3.
16. *** *Tomis*, anul IV, 1927, aprilie, nr. 4.
17. *** *Tomis*, anul IV, 1927, mai, nr. 5.
18. *** *Tomis*, anul IV, 1927, iulie-august, nr. 7-8.
19. *** *Tomis*, anul IV, 1927, septembrie, nr. 9.
20. *** *Tomis*, anul IV, 1927, octombrie, nr. 10.
21. *** *Tomis*, anul IV, 1927, decembrie, nr. 12.
22. *** *Tomis*, anul V, 1928, februarie, nr. 2.
23. *** *Tomis*, anul V, 1928, martie, nr. 3.
24. *** *Tomis*, anul V, 1928, aprilie, nr. 4.
25. *** *Tomis*, anul V, 1928, mai, nr. 5.
26. *** *Tomis*, anul V, 1928, iunie-iulie, nr. 6-7.
27. *** *Tomis*, anul V, 1928, august-septembrie, nr. 8-9.
28. *** *Tomis*, anul V, 1928, noiembrie, nr. 11.
29. *** *Tomis*, anul VI, 1929, februarie, nr. 2.
30. *** *Tomis*, anul VI, 1929, martie, nr. 3.
31. *** *Tomis*, anul VI, 1929, aprilie, nr. 4.
32. *** *Tomis*, anul VI, 1929, mai, nr. 5.
33. *** *Tomis*, anul VI, 1929, iunie, nr. 6.
34. *** *Tomis*, anul VI, 1929, iulie, nr. 7.
35. *** *Tomis*, anul VI, 1929, august, nr. 8.
36. *** *Tomis*, anul VI, 1929, septembrie, nr. 9.
37. *** *Tomis*, anul VI, 1929, octombrie, nr. 10.
38. *** *Tomis*, anul VI, 1929, noiembrie, nr. 11.
39. *** *Tomis*, anul VI, 1929, decembrie, nr. 12.
40. *** *Tomis*, anul VII, 1930, ianuarie, nr. 1.
41. *** *Tomis*, anul VII, 1930, februarie, nr. 2.

42. *** *Tomis*, anul VII, 1930, martie, nr. 3.
43. *** *Tomis*, anul VII, 1930, aprilie, nr. 4.
44. *** *Tomis*, anul VII, 1930, mai, nr. 5.
45. *** *Tomis*, anul VII, 1930, august, nr. 8.
46. *** *Tomis*, anul VII, 1930, octombrie, nr. 10.
47. *** *Tomis*, anul VIII, 1931, martie, nr. 3.
48. *** *Tomis*, anul VIII, 1931, mai, nr. 5.
49. *** *Tomis*, anul VIII, 1931, iunie, nr. 6.
50. *** *Tomis*, anul VIII, 1931, august, nr. 8.
51. *** *Tomis*, anul VIII, 1931, septembrie, nr. 9.
52. *** *Tomis*, anul VIII, 1931, octombrie, nr. 10.
53. *** *Tomis*, anul VIII, 1931, decembrie, nr. 12.
54. *** *Tomis*, anul IX, 1932, aprilie, nr. 4.
55. *** *Tomis*, anul IX, 1932, mai, nr. 5.
56. *** *Tomis*, anul IX, 1932, iunie-iulie, nr. 6-7.
57. *** *Tomis*, anul IX, 1932, octombrie, nr. 10.
58. *** *Tomis*, anul IX, 1932, noiembrie, nr. 11.
59. *** *Tomis*, anul IX, 1932, decembrie, nr. 12.
60. *** *Tomis*, anul X, 1933, martie, nr. 3.
61. *** *Tomis*, anul X, 1933, mai-iunie, nr. 5-6.
62. *** *Tomis*, anul X, 1933, iulie, nr. 7.
63. *** *Tomis*, anul X, 1933, august-septembrie, nr. 8-9.
64. *** *Tomis*, anul X, 1933, octombrie-noiembrie, nr. 10-11.
65. *** *Tomis*, anul XI, 1934, martie, nr. 3.
66. *** *Tomis*, anul XI, 1934, aprilie, nr. 4.
67. *** *Tomis*, anul XI, 1934, mai, nr. 5.
68. *** *Tomis*, anul XI, 1934, iunie, nr. 6.
69. *** *Tomis*, anul XI, 1934, septembrie-octombrie, nr. 9-10.
70. *** *Tomis*, anul XI, 1934, noiembrie, nr. 11.
71. *** *Tomis*, anul XI, 1934, decembrie, nr. 12.
72. *** *Tomis*, anul XII, 1935, ianuarie, 1935, nr. 1.

73. *** *Tomis*, anul XII, 1935, februarie, nr. 2.
74. *** *Tomis*, anul XII, 1935, martie, nr. 3.
75. *** *Tomis*, anul XII, 1935, aprilie-mai, nr. 4-5.
76. *** *Tomis*, anul XII, 1935, iunie-iulie, nr. 6-7.
77. *** *Tomis*, anul XII, 1935, august-septembrie, nr. 8-9.
78. *** *Tomis*, anul XII, 1935, octombrie-noiembrie, nr. 10-11.
79. *** *Tomis*, anul XII, 1935, decembrie, nr. 12.
80. *** *Tomis*, anul XIII, 1936, ianuarie-martie, nr. 1-3.
81. *** *Tomis*, anul XIII, 1936, mai, nr. 5.
82. *** *Tomis*, anul XIII, 1936, august-septembrie-octombrie, nr. 8-9-10.
83. *** *Tomis*, anul XIV, 1937, ianuarie-februarie-martie, nr. 1-2-3.
84. *** *Tomis*, anul XIV, 1937, mai-iunie-iulie, nr. 5-6-7.
85. *** *Tomis*, anul XV, 1938, ianuarie-februarie, nr. 1-2.
86. *** *Tomis*, anul XV, 1938, mai-iunie-iulie-august, nr. 5-6-7-8.
87. *** *Tomis*, anul XV, 1938, septembrie-octombrie, nr. 9-10.
88. *** *Tomis*, anul XVI, 1939, martie, nr. 3.
89. *** *Tomis*, anul XVI, 1939, iulie-august, nr. 7-8.
90. *** *Tomis*, anul XVI, 1939, octombrie, nr. 10.
91. *** *Tomis*, anul XVI, 1939, decembrie, nr. 12.
92. *** *Tomis*, anul XVII, 1940, martie, nr. 3.
93. *** *Tomis*, anul XVII, 1940, mai, nr. 5.
94. *** *Tomis*, anul XVII, 1940, decembrie, nr. 12.
95. *** *Tomis*, anul XVIII, 1941, octombrie-noiembrie, nr. 10-11.
96. *** *Tomis*, anul XIX, 1942, noiembrie, nr. 11.
97. *** *Tomis*, anul XX, 1943, ianuarie, nr. 1.
98. *** *Tomis*, anul XX, 1943, februarie- martie, nr. 2-3.
99. *** *Tomis*, anul XX, 1943, aprilie, nr. 4.
100. *** *Tomis*, anul XX, 1943, august- septembrie, nr. 8-9.
101. *** *Universul*, anul XXXII, 1914, 11 ianuarie, nr. 9.
102. *** *Universul*, anul XXXII, 1914, 15 ianuarie, nr. 13.

VI. Site-uri:

1. Site-ul Bibliotecii județene „Panait Cerna” din Tulcea <https://tulcealibrary.ro> (accesat la 15.06.2019).
2. Site-ul Mănăstirii Dervent www.Dervent.ro (accesat la 12.03.2019).
3. Site-ul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului (INST), Instrumente Digitale pentru Studiul Totalitarismului (IDST): <http://inst-idst.ro/ro/idst/mecanisme-represive/partea-ii-literale-m-p/m/pagina11> (accesat în data de 22.04.2019).
4. Site-ul inițiativei civice „Procesul comunismului”: <http://www.procesulcomunismului.com> (accesat în data de 20.04.2019).
5. Site-ul Protopopiatului Ortodox Beclean, din județul Bistrița-Năsăud: <http://www.protopopiatulbeclean.ro/> parohia-ciceu-hasmas/, (accesat la 22.03.2019).
6. Site creștin ortodox din Bulgaria: [хтмл https://pravoslavieto.org/спасово.хтмл](https://pravoslavieto.org/спасово.хтмл), (accesat în data de 21.06.2019).
7. Site-ul Revistei *Călăuza* a Arhiepiscopiei Dunării de Jos din Galați: <http://www.calauza.edj.ro> (accesat în data de 25.06.2019).
8. Site-ul cotidianului *Ziarul Lumina*, al Patriarhiei Române, <https://ziarullumina.ro/>, (accesat în data de 25.06.2019).
9. Site-ul Ziarului *Ziua de Constanța*, <https://www.ziuaconstanta.ro/> (accesat în data de 25.06.2019).